

3339

సామలసాగరం

భూతయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక
సంపాదకుడు: విద్యాన్ బిల్లుసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 1

రాజమహేంద్రవరము 1-10-1978

సంచిక 23

—* ఈ సంచికలో *—

- బాపుజీ!, సర్వాయిపాపడు (పద్య)
1. కవికోకిల కమనీయ కల్పన 'జలదాంగన'
ఒక చిలుకముక్కులో ఇరవై ఇంద్రధనుస్సులు.
4. విశ్వనాథతో ఇష్టాగోష్ఠి.
5. పానుగంటివారి హేళన రచనలు.
6. మన ఆడవాళ్ళ నడకలు.
7. కవితామతల్లి మొల్ల.
8. గ్రంథసమాలోచన - భజగోవిందం (మోహముద్గరము)
9. శ్రీమద్భగవద్గీత - అనుబంధము.
10. ఈపక్షంలో.
11. గతి, చీకటి. (గేయ)

16—10—78 సంచికలో అమృతం కురిసిన రాత్రి, ఆధునిక సాహిత్యంలో క్షేత్రకావ్యాలు వైశిష్ట్యం, కరపత్రాల్లో కవితాంశ, సంసారవృక్షంలో స్త్రీపాత్రలు, అద్దేపల్లి అంతర్జ్వాల, కద్రూవినకల ఘట్టము-కొన్ని ప్రసన్న విశేషాలు మొ॥ఉంటాయి.

—* 1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును *—

చందా

సంవత్సరమునకు రు 10-00.

అర్ధసంవత్సరమునకు రు 5-50.

విడిప్రతి 50 పై.

బా పు జీ!

- (రమణశ్రీ) శ్రీ మైలవరపు సుబ్బరాయశాస్త్రి

సీ॥ మానవసేవకై మనుగడసాగింప

నైహికనుభవాంశ నణచి యణచి
ప్రజలలోజాతీయ భావవేగము నింపి
స్వేచ్ఛాప్రియత్వంబు పెంచి పెంచి
నిర్మల నిస్వార్థ నిజ మన శృక్తిచే
పాశ్చాత్యులన్ గించుటచి పఱచి
సత్యాగ్రహద్యస్త్ర సంచయమ్మునుబూని
సార సారక లేచి పోరిపోరి

తే॥ దేశమును దెచ్చి మాకిచ్చి తీపు నాడు
అందమా? చందమా? చెప్పనగునె నేడు
నవ్వుకొనుచుండి రితర ఖండములవారు
బాపూజీ! చోద్య మేమందు వచ్చిచూడు!

ఉ॥ అందరు గుడ్డగట్టవలె నందరు గూడు భుజించుచున్ గృహం
బందు వసింపగా వలయునంటివి ధర్మమే; రాజ్యమేలగా
నందరి కందరున్ దగుదురా? నరులందరు నీసమానులా?
అందరిబుద్ధులొక్కటగునా- తగు నాగుదు లేక బాపూజీ!
చ॥ ప్రజలె ప్రభుత్వ మాచు పరిపాలనజేసెడియావ్యవస్థలో
ప్రజకుప్రభుత్వమన్న భయభక్తులునుండునె? సౌఖ్యమబ్బునే?
నిజకుచమర్దనం బనగ నేడిదె; మానవతా ప్రవృత్తికిన్
ఋణగతి లేదు వక్రగతియే గతి యైనది సుమ్ము బాపూజీ!

ఉ॥ భేదమునందు నిత్యకులభేదమానందు విరుద్ధధర్మ సుం
పాదనమందునన్ మఱియుస్వార్థమునన్ వ్యసనంబులందుతా
మాదిని నిల్చినట్టి ఘనులా తగు నాయకు లీపవిత్రమా
మేదిని నేలుచున్ ప్రజలమేలు దలంచి చరింప బాపూజీ!

చ॥ జలగలవోలె గృధ్రములచాడున పేదలర క్తమాంసముల్
వలగొనిపీల్చి మెక్కి ధనవంతులె బల్ధనవంతులై భువిన్
బొలుపుగ నేడు పాతుకొనిపోయిరి; వారల నంతమాత్రలో
జలరుహగర్భుడున్ గదపజాలడు నమ్ము నిజమ్ము బాపూజీ!

చ॥ ధన మను మోహనాస్త్రమున
ద్రవ్యబలాధ్యు లొనర్చు చిత్రముల్
మునురఘురాముడున్ నరుడు బోలియొనర్చిరె? నిప్పు నీరుగా
నణు వచలంబుగా మృగము
వ్యాఘ్రముగా మృగరాజు కొలిగా
కనపడజేయుచుందురు స్వకార్యము చక్రపడంగ బాపూజీ!

సర్వాయి పాపడు

- శ్రీ డా. అయ్యగారి నరసింహమూర్తి
ఎం. ఏ., పి. హెచ్. డి.

పాపడు పాపడంచు 40 పంథులు వ్రాసిరిగాని పాపమా
పాపడు పాపులం దునిమి పాలనజేయగ గోలకొండలో
స్థాపన చేసి రాజ్యమును తానె ప్రభుం డయియుండ నంతలో
పాపపువైవ మాతనిని పట్టివధించెను చిత్రమయ్యెడున్!

దొంగవలెవచ్చి ధనమును దోచకుండ
చాటుగావచ్చి పైబడి చంపకుండ
వీకఁజూపుచు నాతడు విమతవర్గ
వాహినిం ద్రుంచి దుర్గము వశముగాగ
దుర్గమంగున నెరపెను దొరతనంబు
ఏడుగడియల కాలంబు-ఎవ్వ రీడు?

పాలనము చేసినది కొద్దికాల మైన
పగతురకు బల్లెమైనట్టివాడు వాడు
పారుషముతోడ నెగడినవాడు వాడు
ప్రభుత నెఱపగఁ జాలినవాడు వాడు
పంచభూతంబులం జేరె పాంచభౌతి
కమగు పాపనిదేహమ్ము కాని కపులు
పాపని చరిత పాటగా వ్రాసినారు
పాడుచున్నారు గొంతె త్తి ప్రజలు సతము.

చ॥ అడిగెడివాడు లే డడిగినంత వెలన్ గల హెచ్చుతగ్గులన్
నుడివెడివాడు లేడకట! నూటికినూరు స్వలాభపద్ధతిన్
గడనలుజేయుచున్ ప్రజలకష్టపుగూడు భుజించువర్తకుల్
పుడమి నరాజకంబునకె ప్రోద్బలమిత్తురు గాదె? బాపూజీ!

ఉ॥ భానురసత్యవర్తనము భావవివేకము జన్మజన్మన
భ్యాసముగొన్న సంస్కృతియు నాత్మవిమర్శన పాపభీతి వి
ద్యాసరసజ్ఞతల్ గలిగి:ట్టి మనీషియెగాని మూర్ఖుపై
మీసలు వచ్చుమాత్రమున మేదిని నేలు నెవండు? బాపూజీ!

ఉ॥ నీహికమాటు వచ్చి యవినిలిదొలంగఁజేసి దేశమున్
బ్రోవవె! సత్యవంతుడు స్వబుద్ధిపరుండును దుష్టశిక్షణ
కొవిదు డైనయొక్కని నకుంతిపీర్చుని మాకు నేతగా
భావినొసంగవే దలిత వర్గ జనార్తిఁ దలంచి బాపూజీ!

క వి తో కి ల క మ నీ య క ల్ప న

‘జలదాంగన’

9

- డా॥ జి. బి. ఎన్. ఆచార్య, ఎం.ఎ., పి.హెచ్.డి.

తెలుగుకాళి, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం.

ఇంగ్లీషు కాల্পనిక కవిత్వములో ప్రకృతి ప్రీతి, ప్రకృత్యాధారము, ప్రధానలక్షణములు. ప్రకృత్యాధారము చేసిన కాల্পనిక కవులలో ‘వర్డ్స్ వర్త్’ (words worth) అగ్రగణ్యుడు. ప్రకృతిని తారతమ్య దృష్టితో గాక తాదాత్మ్య దృష్టితో పరిశీలించవలె నని ఇత డభిప్రాయపడెను. ఈకవి, ఋషుల కన్న ప్రకృతి ఇచ్చెడి పాఠము గొప్పదని భావించెను.

‘షెల్లీ’ (shelly) వ్రాసిన ‘The cloud’, ‘To The Skylark’ అను గేయములందు ప్రకృతిని తాదాత్మ్య దృష్టితో పరిశీలించినట్లు తెలియుచున్నది.

భావకవికి ప్రకృతియే అనేకరూపములలో ప్రత్యక్షమై అతనిలో కవితాశక్తి నావిష్కరించినది.

నేటి కవులు తమ అపూర్వభావనా శక్తిచే ప్రకృతిని పలకరింపజేసి, పాఠకులను పులకరింప జేయుచున్నారు. ఇది వారి ప్రకృతితో తామేర్పరచు కొనిన ఆత్మీయ తానుబంధములను వెల్లడించుచున్నది. ప్రకృతి పురుషులకు అనాదిగా నున్న విచిత్రసంబంధమును భావకవి తన రచనల ముఖమున వ్యక్తపరచి నాడు. తాను ప్రకృతిలో లీన కుగుటకు కాంక్షించుటయే కాక ఒక్కొక్కసారి ప్రకృతిగా తానెందుకు జన్మింపలేదా యని వాపోయినాడు. భావకవి ప్రకృతిని

మానవులకన్న మిన్న యని భావించినాడు.

‘ప్రకృతివారిహృదయమునకు కన్పించినట్లు వర్ణించుటలోనే భావకవులు ప్రాచీన కవులకన్న విలక్షణత్వము చూపిరి.’¹ అను శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారి అభిప్రాయము బొచిత్యాధాయకమై యున్నది.

ఒక్క దుఃఖస్థితిలోనే కాదు, వివిధ మానసిక స్థితిగతులలో ప్రకృతి కవిజీవిత భాగస్వామిని యైనది. మనకు నిరంతరము సమక్షమున కాన్పించుచున్న ప్రకృతిని దర్శించినపుడు ఆనందము కలుగుచునే యుండును. ఇది భౌతికము. భౌతి కానందాను భూతిని అనుభవించుట భారతీయులకు సహజము. మార్మికద్రవ్యలు భౌతిక ప్రకృతికంటె ఆంతరంగిక ప్రకృతిని దర్శించినారు. ‘వర్డ్స్ వర్త్’ (words worth); ‘షెల్లీ’ (shelly) మొదలగు ఆంగ్లకవులు, టాగూరు, (Tagore) వంటి భారతీయకవులు ప్రకృతిని పరమార్థముగ భావించిరి. తెలుగుకవులైన ‘కృష్ణకాశ్రి’, ‘వెంకటపార్వతీశ్వరకవులు’; ‘కవిగోండల’; ‘బాపిరాజు’; ‘దువ్వూరి రామిరెడ్డి’ మున్నగు భావకవులు ప్రకృతిని ఆరాధించి పరమార్థమును అన్వేషించుటకు, ఆకాశపుటంచులు దాటుటకు, ఆకామాత్రపుజీవులై కవితాప్రపంచములో విహరించినారు.

‘ప్రకృతి లేనిదే పరమార్థము లేదు. పరమార్థము లేనిదే అన్వేషణ ఉండదు.’

అందువలననే ప్రకృతిలో అంతర్లీనమై ఆరాధించుటచేత ఆత్మానందదశకు కవి కుహరులు చేరుకొనినారు.² అను శ్రీ రామమోహనరావుగారి అభిప్రాయము ‘నూటికి నూరుపాళ్లు’ సత్యసమ్మతమై యున్నది.

రవీంద్రుడు ‘గీతాంజలి’ లో ప్రకృతిని దర్శించెను. ప్రకృతిప్రసాదించిన అమృత తత్వమువలననే ఆయనలో తాత్త్విక భావము ప్రబలినది. ప్రకృతిలో అంతర్లీనముగ నున్న సౌందర్యము రవీంద్రునకు తన్మయుత్వము చేకూర్చినది. ఆతన్మయీ భావ విలాసరేఖలు ‘గీతాంజలి’లో దర్శనమిచ్చును.

ఆధునిక యుగమునందు ప్రకృతి స్థితిలో చాలపరిణామము వచ్చినది. ప్రాచీనుల దృష్టికంటె నవీనులదృష్టి యిందు భేదించినను భిత్తమునం దేకత్వము స్పష్టముగా కానవచ్చుచుండును.

‘ప్రకృతిని ప్రకృతిగా దర్శించి ఉపజ్ఞాజన్యమైన అనుభవమును ప్రదర్శించుట ఆధునిక కవులలో గమనింపవచ్చును,’³ అను శ్రీ చెన్నకృష్ణయ్యగారి అభిప్రాయమునుగూడ కాదనుటకు వీలులేదు. నవ్యకవులలో ఒకరు ప్రకృతిలో పరమాత్మను దర్శింపగా, ఇంకొకరు జీవనసత్యములను అన్వేషింపగా, వేరొకరు సహజ సిద్ధమైన సౌందర్య విలాసములను మాత్రమే వర్ణించిన వారు కలరు. ప్రకృతిని మానవీకరించి సజీవముగా మనమును నిలిపిన కవులు సలుపురు కలరు. వారిలో ‘కవిగోకిల’ దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారికి గల స్థానము గణనీయమైనది.

శ్రీ రెడ్డిగారి ‘జలదాంగన’ కావ్య నామమునుబట్టియే కవిగారు ప్రకృతికి మూర్తిమత్తను ఆపాదించినా రని స్పష్టమగుచున్నది. ఇది కేవలము కాల্পనిక కథా కావ్యము. ఇందు కవిగారి స్వక

1. ఆధునికాంధ్ర కవిత్వము : డా. సి. నారాయణరెడ్డి. పుట. 393. 2. ఆధునిక సాహిత్య ప్రస్థానములు : శ్రీ జి. రామమోహనరావు. పుట. 44. 3. ప్రకృతి ప్రబంధము : శ్రీ చేకూరి చెన్నకృష్ణయ్య. పుట. 296. 4. సాహిత్యోపన్యాసములు - ‘తెలుగు పలుకుబడులు’ - శ్రీ తాపీ ధర్మారావుగారు. పుట. 68.

పోల కల్పనాచార్యము. కథాకథన నైపుణ్యము, పరస్పరము అధిగమించుచున్నవి. ఇందు కవిగారు ప్రకృతి కిచ్చిన భావచిత్రములను చూచినచో వారుచిత్రకారు లను విషయము కూడ జ్ఞప్తికి వచ్చును. భావగాంభీర్యమునకు ఇందలి ప్రతిపద్యము ప్రతీకగా నిలచియున్నది. నిసర్గమధురమైన పదపంథముతో, ద్రాక్షపాక సమన్వితమై కావ్యమంతయు రసారస్వాదకులకు సంతృప్తికరమైన విందును సంతరించుచున్నది. బౌచిత్యము నెరిగి పఠించిన అలంకారములు ఈ కావ్యాంగనకు అలంకారప్రాయములై అలరారుచున్నవి.

‘ఏమైనా మాటలలో కారమున్నా, నుడికారంలో ఒక మాధుర్య ముంది. ఆ నుడికారం ఎంతసమ్మద్ధిగా ఉంటే రచన అంత హృదయంగమంగా ఉంటుంది.’ 4 అని శ్రీతాపీధర్మారావు గారనినట్లుగా ఈ కావ్యములో నుడికారపు సొంపు సమ్మద్ధిగా ఉండి, కావ్యమంతయు హృదయంగమముగా నున్నది. ఇక ఈ కావ్య మునందలి కథాగమనమును, భావసౌందర్యమును సముచిత రీతిని సమాలోచించుట సమంజసము.

సాయం సధ్యాసమయము గడచినను చెసల నీకట్లు వ్యాపింపగా, ప్రకృతి సౌందర్యమును తిలకించుటకై చాలికేదారముల చెంతకు ఏతెంచి ఆనందము నొందుచున్న కవిగారికి ఆకసమునందు నక్షత్రములు కనిపించినవి. వానిని కవిగారు ఈ క్రిందివిధముగా సంభావించుకొనినారు.

‘గగన రత్నాకరంబు నాగ్రహము నొంది కాలమనెడు నగర్జ్వల్ల, కమల బాంధ వాంశు నీరమ్మ గ్రోలిన నసటఁ దోచు రత్నములనంగ నక్షత్రరాజి మెలయు.’

ఇందలి ఊహ ఉన్నతమైనది. భావనాబల మద్భుతమైనది. చంద్రోదయము జరుగగా మెత్తదనమును, శైత్యమును మిలిత

మైన పండు వెన్నెలలు పరచుకొనినవి. ఒక పయోదము పవనోపహతిచే కొండ నెత్తమునుండి మెలమెల్లగా నూగుచు సంచరించుచు; చూచుచుండగనే ఎన్నో మనోహరాకృతులను పొందుచు కను విందు చేయుచున్నది. చివరకు ఆపయోదము ఒక అందముగు సుందరి యాపున ధరించి, హరిజాంఘనితో నభోవిహారము న్నకై ఏతెంచినతోహిణి రమణియో యను నట్లు గోచిన దట. ఆజలద కాంతిను గాంచి యాశ్చర్యపడుచు, రెప్పవాల్యక ఆమె అందమును చూచుచు, తాను కవి కుమారుడగుట వలన తత్క్షణమే భావమున ‘అబ్బ’ సారూప్య పదవిని పొంది ఆమెను ఈవిధముగ ప్రశ్నించినారు.

‘చెలియ! యభేష్టరూపమలఁ జిత్రగతిం జరియించె దీవు; నీ చెలువము గాంచ మ్రోడయిన చిత్తముగూడఁ జిగిర్చు; నేనాకో కలిపెపు మేల్ముసుంగు నిడి వచ్చితి నొంటిగ, వాస మెద్ది, యెందుల విహరింపఁ బోయెదవు? దుందుడు కొండక నిల్చి తెల్పుమా!’

అని యర్థించుచు, ‘నిన్ను చూచినది మొదలు నీచరిత్ర తెలిసికొనవలయు ననె డికురూహలము కలుగుచున్నది. నీశలి దండ్రు లెవరో కాని, ఘుఘల (ఘుఘను = గొప్పనాడు: మేఘుడు) సంతతిగా నీవు కనిపించుచున్నావు’ అని తమ సందేహమును వెలిబుచ్చినారు. అంతట ఆమె ‘నీ వెరుగని వింతలు, నీ మనసున నొరిలేని చోటుకలవా? అయినను నానోట చెప్పించుటకు ఇష్టమున్నచో నాపుట్టు పూర్వోత్తరములను వినుము; అనుచు తన పూర్వ చరిత్రను ప్రారంభించినది. జలజభవుడు, నూర్పుడు, నిశాకరుడు, ఉర్వి, తారకలు, కళలు, కులగిరులు— ఇవి యవి యన నేల? సమస్త విశ్వము సృష్టికాకముందు తాను ‘వనధి’ రూపమున సృజింపబడె నట. కొంతకాలమునకు ‘పృథ్వీ’ అనెడి

బాల తనకు చేరి సహజీవనమును జరపుచుండగా; ‘కాలు’ డనెడి సుందరాకారుడొకడు వారిరువురను జూచి, మోహించి వివాహమాడినాడట. కొన్ని దినములు సౌఖ్యసంపద లనుభవించిన పిమ్మట సవతులైన తమకు పొరపొచ్చెములు కలిగినవట. ‘పృథ్వీ’కి తనభర్త ఇచ్చిన చనవునకు ‘వనధి’ దుఃఖించినది. అంతట కొన్నేండ్లకు ‘పృథ్వీ’కి సంతానవృద్ధి కలిగినది.

అయినను ‘వనధి’తో తగవులాడుట మానలేదు. ఈర్ష్యాకులగుటచేత బిడ్డలు కూడ ప్రీతితో మెలగ లేకుండిరి. ‘వనధి’ గర్భమునందలి మణులను, వజ్రములను, ముత్యములను, పగడములను ‘పృథ్వీ’ బిడ్డలు బూత్కారముగా హరించుచుండుటచేత ‘వనధి’ మనస్సునకు శాంతి కరవయ్యెను. అయినను ‘ఎప్పుడయినందునిదాక వె దుష్టకల్పనలో?’ అనుకొనుచు ఆమె కాలక్షేపముచేయుచుండెను.

‘ప్రకృతిశాస్త్రంబు విద్యయు భవ్యకళలు భావసంపూర్ణతకుఁ గోడుపడుట మాని ప్రజల నాశనమందె పగ్యాస్త మగుట దాపురంబయ్యెఁ బుడమికిఁ బాపఫలము,’

తననుబెట్టిన కష్టములకు ఫలముగా తన సనతి, బిడ్డలవలన అశాంతిని బొందుచు అనుదినము కన్నబిడ్డల నెత్తుటి కాల్యలంగున నీడుచున్నది. అదను గొరికిన దని నవతిపుత్రులరక్తమును వనధియు, ఆమె సంతానమును క్షీరపూరములను ద్రావి నట్లుగా ద్రావినారు. ‘వనధి’ రూపమును మార్చి ఇప్పుడున్న ఈజలద రూపము నెట్లుపొందితి వని కవిగారు ప్రశ్నించినారు. అంతట ఆమె—

‘కొన్ని దినములు చీకటి కొన్ని నాళ్లు వెన్నెలనియెడు లోకోక్తి విదిత మయ్యె, నాకు మనసీక వర్తించు నాహృదీకు డెలమి వశవర్తియయి నన్నె వలచియుండు.’

అనుచు మరల తనగాథను చెప్ప ప్రారంభించినది. ఇందు లోకోక్తి ప్రయోగింపబడుటచేత, లోకోక్తి క్త్యలంకారము కలదు. [‘లోక ప్రవాదానుకృతి లోకోక్తి రీతి కథ్యతే’ (చంద్రాలోకము) అని లోకోక్తి క్త్యలంకారలక్షణము.]

తనభర్త మరల తననిదియనురాగముతో వర్ణించుచుండెను. ఒకనాడు ఆయన తాను నూర్యుడనియు, కాలుడను మారురూపముతో ఆమెను వివాహమాడె ననియు, రహస్యమును వెల్లడించినాడు. నిజరూపమును ప్రదర్శించినాడు. “ఒక్కనిమిషంబులోన నాయుల్ల మపుడు పూలతోఁకుల తొక్కలఁ బూని యెగిరి స్వర్గపరనంబువీచు నావరణమునకు, నార ! రూపాంతరం బెత్తినట్లులయ్యె”

అని జలదాంగన తనకు కలిగిన ఆనందమును వర్ణించినది.

“అభ్ర సంచారియో మేహ నార్కుఁడేడ? క్రిందఘోషించు నేనేడ? క్రీడ యేడ? అందఁగాని ఫలంబుల కాసచేయు నట్లు ప్రణయపర్యవసాన మానోయే ము?”

అని వగ చెందినది. అయినను నూర్యుడు ఆమె సౌందర్యమును కొనియాడుచు—
“అభ్ర సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁ జేసెదను రమ్మ నాతోడఁ జెలువమిన్న, లోక మెల్లను నీయాజ్ఞ లొంగియుండు నేలెదవుగాక సస్య వికాల ధాత్రి !”

అని తనసహస్రకరములతో ఆమెను కాగలించుకొనగా, ఆమె పులకించి సానందబాష్పయైనది. అంతట ఆమెను నూర్యుడు నభోంతరాళమునకు జేర్చెను. “సాంధ్యవేళల పడమటి చలులయందు గొటమరించెడు నపరంజి పొడుపుటేటి యందు నీరాడి, పెన్నెలు లాల్చుకొనుచు వచ్చుచుందును గవుల భావంబులలర !”

ఈవిధముగా ఆమె నవతోయజమిత్రునితో నభోంతరాళమునందు సౌఖ్యముగా సంసారముచేయుచున్నది. ఇట్లుండ కొంతకాలమునకు తనకు నూర్యుని మోసము తెలిసినది. అతనికి ‘పద్మిని’

ఒక చిలుక ముక్కులో ఇరవై ఇంద్రధనుస్సులు

— శ్రీ సోమసుందర్.

గిగంబరకవిత్వపు గోరీగ్లోంచి ఒకటో రెండో ఎముకముక్కుల్ని వెదికి తెచ్చుకుని, తన కవితాసౌందర్యాన్ని అపభ్రంశం పాలుచేసుకోవడం ఏకవికీ వాంఛనీయం కారాదు. కవితావేశం-వ్యక్తిగత ఉద్దేశస్థాయికి దిగజారినపుడు సంయుమం పీగిపోతుంది. దర్శనం కంగాలీ అవుతుంది. అట్టితావుల్లో ఇలాంటివి సంభవిస్తాయి.

17 వ సర్గలో ఇలాంటి డీకవి: ‘అధికారి అదృశ్యమీసాలు మాస్తేచాలు, వాటిమీద జబర్దస్తుగా నిల్చిఉన్న అగ్ని గోళాల్లాంటి వాడికప్పుచూస్తేచాలు— నీయిల్లు తనకు తెలియకుండానే కాళ్ళ మీద ఉచ్చపోసుకుంటుంది. (‘పు. 61)

పైవాక్యంలో వక్రోక్తి ఉంది. కాని అభివ్యక్తజగుపు రౌద్రాన్ని భంగపరచింది. వీరరసం నీరసమై పోయింది. భయ భ్రాంతపీడితుల వర్తమాన జ్వల్యం అపహాస్యం చేయబడింది. అందువల్ల నవ్వు తెప్పిస్తుంది. అలాంటిపుడు కవి చెప్పవలసినది

అనేడు మనయొక సువతి యున్నట్లును, ఇంతకుముందుగూడ ‘ఛాయ’ అను ఆమె నీవిధముగనే మోసగించినట్లుగను తెలిసికొని భర్తమీద కోపముతో, జీవితము మీద విరక్తితో ఆత్మహత్య చేసికొనుటకై హిమగిరికి బోవ ప్రయాణమైనది. మానససరోవర విహారము కోరి అంచల బారుపోవుచుండగా; తానును వానిని అనుగమించి మంచుకొండను శ్రమలేక చేరినది. ఆమంచుకొండ అందమునకు ముగ్ధురాలై ఈ విధముగా వర్ణించినది.

(సకేషం)

గ్లోంచి అభివ్యక్తి తప్పించుకొని స్వేచ్ఛ ప్రకటించిం దన్నమాట! వైతన్యవంతుడైన కవి సంయుమన మనే కల్లెం విడిచి పెకితే, ఇలాంటి ముప్పే సంభవిస్తుంది. కావ్య నిర్మాణ దక్షతకి- కవివ్యక్తిత్వపు అవతేతన నుంచి పొడుమకు వచ్చే లాలసలు అభ్యంతరం కలిగిస్తే ఇలాగే భంగ్యంతరం వాటిల్లుతుంది. కవితాధర్మం అనవసర రసనీమలకు బందీ అవుతుంది. కవితాశుద్ధి, రససిద్ధి ఎరిగినకవికి ఇట్టిది వాంఛనీయం కాదు!

22 వ సర్గలోకూడా ఇలాంటి పొరపాటే జరిగింది. కవితావేశం పరకాయ ప్రవేశం చేసింది. ‘మనుషుల్ని మృగాల్లా వాడుతుంటే మానంగా ఊరుకోవడం సభ్యతా? (పు. 86) ఇది ధర్మప్రేరకమైన ప్రశ్న. మానవులుగా పుట్టినందుకు సాధించుకోవలసిన దేమిటో ఆలోచించమని హెచ్చరిక కాని తర్వాత వాక్యంలోనే ఒక అభ్యంతరం ఎదురవుతుంది. ‘అన్యాయం సహసముఖాలతో అన్ని దిక్కులా తాండవనృత్యం చేస్తుంటే - కట్టి మూసుకొని ‘వాన్ గో’ని ఆనందించడం సంస్కృతా? అదీ ప్రశ్న ! నిజమే, మనచుట్టూ గుర్భర అధర్మం తాండవిస్తోంది. అంతమాత్రంలో మన మెవ్వరం అన్నంతినడం మానలేదు. భార్యతో సంసారిం చేయడమూ మానలేదు. బైరాగుల్లో కలసి పోవడమూ లేదు భోజనాదులు శరీరానికి పుష్టినిస్తే, కళ్ళలు మనసుకు ఆగోగ్యాన్నిస్తాయి. పైని చెప్పిన అన్నిటికీ అభ్యంతరం లేని కవికి ఒక్క ‘వాన్ గో’ని ఆనందించడానికే ఎందు కసమ్మతి

కలగాలో ఆర్థంకాదు. వాన్ గో చిత్రాలనో, పికాసోచిత్రాలనో డాల్చిత్రాలనో పరిశీలిస్తూ ఆనందం పొందడం సంస్కృతికి విరుద్ధ విషయాలా? కళలన్నీ మనిషిని కర్తవ్య విమూఢునిగా మారుస్తాయా? 'ఇదంతా మోసం' ఎలా అవుతుందో ఆర్థంకాదు.

ఎంతత్యాగనిరతితో సాగే కర్మవీరుని కౌనా, తనకై తాను కేటాయించుకొనే గడియలూ, మానసికానంద పరికరాలూ ఉండనక్కరలేదా? వైగా వ్యాన్ గో (vangoh) ఎంత గొప్పచిత్రకారుడో, జీవితాని కంత విధేయుడో, భవిష్యత్తు పట్ల ఎంత ప్రగాఢవిశ్వాసియో ఇర్విన్ స్టోన్ రచించిన మహాకావ్య మన దగిన నవల 'Lust for life' చదివితే తెలుస్తుంది. అదే శీర్షికతో నిర్మించిన చలన చిత్రం చూసినా తెలుస్తుంది. పాబ్లో పికాసో గరుపరంపరలోనివాడు వ్యాన్ గో! ఇదంతా శేషేంద్రకు బొత్తిగా తెలియకుండానే అనేకాడనికాదు. కవితా వేశంలో పూర్వాపరాలు ఆలోచించకుండా యథాలాపంగా అన్నమాటకఃతలోనికి దూకితే ఎన్నో దుర్భ్రమలకు ఆకరమవుతుంది. వాన్ గో గురించి తెలియని యువకులకు గలిబిలి కలిగిస్తుంది.

అదేపుటలో — 'పచ్చిమోసం. కుళ్ళి పోయిన గుండెల్లోనుంచి ప్రవహిస్తున్న చీము.' అనే వాక్యంకూడ రుచికుద్ధత నుంచి పుట్టినది కాదు. సంస్కృతిని ఆ సంస్కృతిని కలగాపులగడం చేయడం బూర్జువావ్యవస్థజీవలక్షణం. వర్తమానవ్యవస్థపై ఎంత కక్ష ఉన్నా యిలాంటి అభివ్యక్తికి అవకాశ మియడం సమంజం కాదు. స్యూజేట్ నీనీమాల్లో రేస్ నీనల వంటిదే యిది!

ఇలా చెప్పడం దూషణ భాషణం కాదు. నిరూపణాలాపంగానే! కావ్యానికే యేమిటి? టాకెక్ మైన సర్వకాగ్యవహారానికి బౌచిత్వం ప్రాణభూతమే!

కవి మేఘం వంటివాడు. ఉన్నతోన్నత లోకాలలో సంచరిస్తున్నా ఆధోలోకాల ఔరజలాన్ని ఆవిరియాపంగా తన హృదయంలో ధరిస్తాడు. ఉన్నత పర్వత శిఖరాల విశ్రమిస్తాడు. నిమ్నలోకాల ఇరుకు సందుల మురికిరూపాల్ని దర్శిస్తాడు.. లోకవాస్తవికత ఔరజలధి వంటిది. ఆతని హృదయం చల్లగా లికి రమించి, కవితావన్నంగా కురిసే టపుడు మధుర జలరాశుల్నే కుమ్మరిస్తుంది. పసి వాడైన పాతకునికి 'నిప్పుకాలుతుందిరా నాయ్నా' అని చెప్పడానికి వాడిని నిప్పు మట్టించి కాలచక్రంలేదు.

దాదాపు ఈ అభిప్రాయాలనే శ్రేంచి మహాకవి-ఛార్లెస్ బోడలేర్ (Baudelaire) యిలా వర్ణిస్తాడు. The poet is like the prince of clouds, who rides the tempest and scorns the archer, Exiled on the ground amidst boos and insults, his gaints' wings prevent his walking (L' ALFATROS)

అంటేనే కవిబృహద్దర్శనం కుళ్ళుతో నిండిన ఇరుకు మురికి సందులలోంచి నడవనక్కరలే దన్నదే మహాకవిభావన!

మన వేయిసంవత్సరాల కవిత్వంలో తేనెటీగలు లేని ప్రదేశమే లేదు కాని ఎందుకో పాపం నిత్యం కనిపించే ఈగకు మనవాళ్ళు సాహిత్యంలో ప్రవేశం కలిగించలేదు. మళ్ళీ తేనెటీగ ఈగకూడా పట్టదులే! రెండూ రక్కలపై యథేచ్ఛగా విహరిస్తాయి. ఎక్కడైనా సకృతుగా సాహిత్యంలో ఈగ వాలితే మన వాళ్ళు చెప్పు తీసుకుని కొట్టేసి ఉంటారు. నిత్యజీవితంలో ఈ ఈగ నుంచి తప్పించుకోవడం ఎవరితరమూ కాదు. ఉపన్యాస సంరంభంలో నిలచి ఉన్న రాజకీయ నాయకుడి తలపై కమ్మతుంది.

గర్భగుడిలోని మూలవిరాట్ ముక్కు మీద వాలుతుంది; అతని తప్పు లతనికే నివేదిస్తున్నట్లు!

జీవితంలో ఇంతప్రమాఖపాత్ర నిర్వహించే ఈ సాదా ఈగకు సాహిత్యంలో ఎందుకు ప్రాధాన్యం యివ్వబడలేదో? ఎవరైనా కరుణామయుడైన సాహిత్య విద్యార్థి 'మన సాహిత్యంలో ఈగ' అనే అంశంపై పరిశోధనపత్రం సమర్పించి డాక్టరేట్ తీసుకోంటే ఎంత బాగుండును!

ఇంతకీ ఇదంతా - ఈ గొరిల్లా కావ్యంలో ప్రవేశించిన ఈగ మాహాత్మ్యం వల్లనే - చెప్పవలసి వచ్చింది. అలవోకగా చదువుతూ చప్పున పుటలు తిప్పేసే పాతకుడ్ని నైతం తలాయించే ఈ ఈగ విడిచిపెట్టదు. బ్రతుకు దారిపాడుగునా తరుముతుంది. ఈగ కనిపించినప్పుడల్లా శేషేంద్ర కవితాహృదయమే ప్రత్యక్షమవుతుంది. ఆవిధంగా చిరంతనముద్ర వేయగలిగిన ఈగ గొరిల్లా 19వ సర్గలో, 74వ పుటలో ఉంది. 'ఒకనాడు నేనూ ఈగలూ కలిసి భోజనం చేస్తున్నాం. అప్పుడు తెలిసింది - ఈగ నాకంటే గొప్పజంతువు! అది అక్కరుమీద వాలింది. అశోకుడిమీద వాలింది. వాళ్ళేమిటి వాళ్ళ తాత గవర్న మెంటు ఆ ఫీ సరు మీద వాలింది. నాకు వాళ్ళ గుమ్మంలో అడుగు పెట్టే అర్హత కూడా లేదు. కనక ఆభరణం నాజీవితంలో నాకో గొప్పవరం!...'

అతిసాధారణ సంఘటననుంచి - ఆ సాధారణ సన్నివేశాన్ని బింబింప చేయడమే కవితాప్రజ్ఞ. కనుకనే పాతకుని హృదయంలో ఇది చిరంతనావాసం చేస్తుంది. కవిని మనోజునిగా మారుస్తుంది.

ఇరవైయవ సర్గ అంతా నగర బీభత్సాన్ని ప్రస్తుత వ్యవస్థలో సాగుతున్న దుర్భర సంక్షోభాన్నీ వర్ణిస్తాడు కవి. ఈ వర్ణన చదువుతూంటే ఈ క్రింది లోర్కా కవితాపాదాలు మనసులో సుశ్శుతిరుగుతాయి.

“Swarming city
City full of dreams
Where a ghost in day light
clutch a passerby !
Mysteries every where
flow
like sap in the narrow
channles
of the great gaint !”

నిజానికి గొరిల్లా కావ్యం ఏ పాశ్చాత్య కావ్యానికీ మానసపుత్రిక కాదు. ప్రపంచ భావలలోనికి అనువదించబడితే ప్రతిభావలోనూ అపూర్వ తేజఃపుంజం ప్రసరించగలదు. అంతటి స్వతస్సిద్ధమైన గంభీరవాణి దాని కుంది.

ఇరవైనాలుగో సర్గ ఉదాత్తానుదాత్త స్వరితపూరితమైన వైదికమంత్రంలా సాగుతుంది. ఉత్తమపురుషకారానికి ఆవాహన పలుకుతుంది. విదు పుటలు చదివినట్లే తెలియని మంత్రముగ్ధమైన స్థితి ఏర్పడుతుంది. ఒక అనున్యూతవాహినిగా ఉరకలిడుతుంది.

చివరి ప్రకరణం భరతవాక్యం. ఒక రకంగా కావ్యవ్రతానికి ఉద్యాపన; యజ్ఞసమాప్తిలోని ఆ భృథస్నానం ! రాగల తరాల కాహ్వన మందిస్తూ యీ ముగుస్తుంది :

“చిలుకల బల్లో చేరి
పలుకులు నేర్చుకుందాం
నెమలికి న్నులకు మనమే
సృత్యాలు నేర్చుదాం
మబ్బులమై వానకురిసి
మడిచేలు పెంచుదాం
గగనాలకు ఇంద్రధనుస్సు
కానుకగా ఇద్దాం !

బీభత్సపథాలలో పయనించి పయనించి, వీరరసవాహినిలో మానవహృదయాన్ని ముంచితేల్చి, చివరికి సౌందర్యభూమికలో అనంత భవిష్యత్తుపట్ల ఆచం

విశ్వనాథతో ఇష్టాగోష్ఠి

— శ్రీ వసుంధరా సువర్ణమణి.

(22 సంచిక తరువాయి)

వ: ఇంతకీ దేవుళ్ళనే వాళ్లు భావనామయ ప్రపంచానికి సంబంధించిన వాళ్ళన్నారు.

వి: భావనామయ ప్రపంచానికి సంబంధించిన వాళ్ళన్నామూ గనక, మనంచేసే ఈజిప్తానికి permaency లేదు గనక ఆ భావనామయ ప్రపంచంలోవున్న యీ మూర్తులకి కూడా continuity లేదనుకోవటానికి వీలేదు. They have their own permanence. అదీ చమత్కారం.

సు: అదే difference. వాళ్ళూ దేవతలంటే.

వి: మనకు ఎట్లాగైతే ఒక permanence for 60 yrs or 80 yrs వున్నదో అక్కడ ఆరీతిగా బహుజనుల చేత భావింపబడుతూ అనంతకాలము మీద అనంత శక్తులయొక్క packets గావున్నారు గదా యిక్కడ it is

చల విశ్వాసాన్ని అనుసంధిస్తూ శాంత రసంలోనికి విలీన మవుతుంది. మంగళాంతంగా ముగిస్తుంది కావ్యం. పైని ఉల్లేఖిత పాదాలు అచ్చమైన కవిత్వకళ నందుకున్నవేళాక, అదృష్టమైన ఛందస్సును పైతం గర్భిభూతం చేసుకున్నవి.

పై ముగింపు పాదాలు చదువుతూంటే ఎడ్వర్డు లూసే స్క్రిత్ కవితాస్మితరేఖలు నా మనసులోపలి లోగిలిలో పచాదు చేయనారంభించి ఆనందాన్ని ఇనుమడింప చేశాయి. నిజానికి ఏపోలిక గోచరమై యిలా జ్ఞాపకం రావడం? అది మనసు చేసే గారడీ! అంతే! మనసులో నివిడీ భూతవాసనాబలం భిన్నభిన్న బిందువులుగా మారిన జ్ఞాపకాల పాదరసాన్ని ప్రోగుచేస్తూ ఉంటుంది :

being handed over from father to son and guru to sishya and so that continuence goes on.

వి: ఈ సంగతి Alodous Huxley గూడా ఒకచోట అన్నాడండి. Gods also die. ఒక god ని యింతమంది జనులు మనసుతో భావిస్తూవుండటం వలన ఆ god యొక్క శక్తి ప్రాబల్యంకూడా ఎక్కువగా వుంటుంది. ఆ దేవుడియొక్క మూర్తి, దాని సంబంధమైన భావం ప్రజల్లోంచి పోయినప్పుడు ఆదేవుడి మాహాత్మ్యం కూడా పోతుంది. ఈదేవుళ్ళు యింతమంది జనుల భావనా ప్రపంచంలోంచి సృష్టింపబడిన విశిష్టమైన జీవులు అనేవిధంగా చెప్పాడండి Huxley,

వి: వాళ్ళని జీవులనడానికి వీలేదు.

సు: వాళ్ళకు time లేదంటారా మీరు?

In the hot noons I heard
the fusillade
As soldiers on the range
learnt how to kill,
Used my toy microscope,
whose lens arrayed
The twenty rain bows in a
parrots quill...”

(Penguin Modern Poets
6 P. 49)

ఈ కావ్యం నా కిందుకే “ఒక చిలుక ముక్కులో ఇరవై ఇంద్రధనుస్సులు” గా భాసించింది. సహస్ర స్వరూపాలతో సాక్షాత్కరించింది!

—: సమాప్తము :—

వి: వాళ్ళు మాయబద్ధులు కాదు.

సు: కారులెండి. ఒక సంస్కృతిలో ఒక ప్రజలలో ఆ భావన అనేది నిరంతరమూ అవ్యవధానంగా జరుగుతూపోతూ వున్నది కాబట్టి ఆదేశతలు వున్నాయి. ఇప్పుడా ప్రజల భావనలోనే ఒకమార్పు వస్తే అప్పు డేమాతుంది?

వి: మన పూర్వు లేంచేకారంటే, ఆగమతేత్తులు, ఒక చమత్కారం చేశారు. పూరికే భావనామయమైన యీ మూర్తిని భావనచేస్తూ అటు తపస్సుచేత మంత్రము సృష్టించి, బీజాక్షరములు సృష్టించి, యీ అక్షరములకు ఆమూర్తికి వున్న పరస్పర సంబంధం యీ బీజాక్షరములలో నున్న శక్తికి ఆదేశతయొక్క శక్తికి యీ దేశతాశక్తినియంగా విభజించారు సత్వ రజస్తమో గుణములకింద. లోకములందున్న అనేకములైన మహాశక్తులలోవున్న కొన్ని భాగములకింద ఆ భాగములలో యీధ్వనికి ఈ ఆకారమునకు ఒక సంబంధంవుంది. ఈ సంబంధంచేత ఆ బీజాక్షరములందు ఆదేశతా రూపములను నిశ్చయం చేశారు. దాని continuousగా perpetrate చెయ్యటం మొదలెట్టారు. అందుచేత ఏమవుతోందిప్పుడూ— పూరికే ఏసుక్రీస్తులాగా కాదు యిది.

వ: మంత్రాలు గనుక పోతే దేవుళ్ళా పోతారాండి?

సు: మంత్రా లెక్కడికి పోతవి?

వి: మంత్రాలు పోతయ్యా అంటే పోతయ్యి. అందుకనేకదా యిప్పుడు మన వాళ్ళేడుస్తున్నారు. మంత్రంగనక పోతే ఆ బీజాక్షరాలు ఆదేశతామూర్తి లోపించవచ్చు. శక్తివుండదు. ఎలాగంటే తాసిల్దార్ అంటే ఆ తాసిల్దార్ ద్యూటీ చేస్తున్నాడు వాడు.

సు: తాసిల్దార్ ద్యూటీ పోయినప్పుడు వాడి అధికారం పోయిందిగదా. అప్పుడు వాడు మనిషి కావచ్చుగాని హోదా పోయింది గదా.

వి: ఆ అధికారం యీమంత్రశక్తిచేత వస్తోంది నాడికి. వాడు వట్టి retired తాసిల్దార్ కాదు. If he is a thasildar on duty he can do certain things. ఆశక్తి వాడి కట్టా వస్తున్నదీ— when the government appoints him thasildar, when he is given an order so also యీ బీజాక్షరము లేం చేస్తున్న వంటే ఆశక్తిని వాడి యందు అవధానం చేస్తున్నవి. ఈ బీజాక్షరముల మననం చేత, దానికి యీ మూర్తికీ కలిపిన ఒకానొక సంయుక్తమైన భావనా శక్తిచేత వాడు దేశత అయి మనం అడిగింది యిస్తున్నాడు. ఆ తాసిల్దారు గాడిచ్చినట్టు. A fellow who is worth nothing. ఇదీ ఆగమ శాస్త్రం.

వ: అప్పుడు యీ దేశతలందరూ మనిషి చేసినవాళ్ళు. మనిషి కియారు నచేసినాళ్ళే దేశతలు.

వి: ఒక సిద్ధాంతం.

వ: మరి ఆ వైతన్యం వున్నది అన్నిటికీ మూలంగానూ అంటే అదే మనిషి చెయ్యనిది.

వి: అలాకాదు. ఎందుకంటే మనిషి అనటంతోనే ఒక చమత్కారం వున్నది. మహమ్మల దగ్గర్నుంచి యివాళ మన వరకూ మనషులే. రమణమహర్షి యొక్క Concentration కీ, జిల్లేళ్ళమూడి అమ్మవారి మానసికమైన ఒకానొక తపశ్శక్తికీ, నీ నాశక్తికీ భేదాలున్నై. ఇది మనం create చేశామంటే — మన creationకి నేను ఊహించిన శక్తికి భిన్నము లున్నారా లేదా? అందరు మనుషులం రమణ మహర్షి కి కనిపించిన రాముడు, త్యాగరాజుకు కనిపించిన రాముడు, రామదాసుకు కనిపించిన రాముడు. ఆ రాముడే వాడు బహురూప ధారియై యీరీతిగా మహాతపస్సులైన

వాళ్ళచేత భావింపబడి, యీ ఆగమ శాస్త్రములచేత వచ్చిన బీజాక్షరముల చేత నిబంధింపబడిన ఒకమహామూర్తి. ఆయన రాముడుగా వున్నాడు. ఆ రాముడికి యీశక్తులున్నై. ఈ సత్వరజస్తమో గుణములు పాళ్ళుగా ఆయన యందున్నై. ఈ సత్వరజస్తమో గుణముల పాళ్ళ భేదముచేత ఆదేశతల శక్తులు భిన్నములుగా వుంటై. వాళ్ళు వరదాత తోతున్నారు. మనుష్యులు కల్పించారంటే, మనుష్యులు కల్పించినప్పటికీ వాడి permanency వాడి కుంది. మన బిడ్డల్ని మనం సృష్టించినా, మన తర్వాత they continue to live. మనంకదా సృష్టించింది వాళ్ళని. They can live by themselves.

ఎప్పుడో మన పిల్లలు పెద్దవాల్లా మనల్ని గక్షిస్తారు అనుకుంటే, వాడు మనల్నేకాదు, వాడి పిల్లల్ని గక్షిస్తున్నాడు. వాడి బంధువులకు అన్నాలు పెడుతున్నాడు. As we are doing now. అందుకనే 'ప్రజాతంతువుని లెంచకు' ఆ thread it continues. ఆ thread లో continues గా the same current flows. ఆ current seems to be continous and perpetual and therefore there is no breaking of the thread. అంచేత మనిషి సృష్టించిన వాడు మనిషి ఊహించడంమా నెయ్యడంతోనే పోవడమనేదానికి కాలం పరిమితం. కల్పములు పరిమితం. అంచేత continuous గా వుంటా రన్నమాట.

వ: కాబట్టి limited world లో భాగాలే అయితే అటువంటప్పుడు మీరు రాముణ్ణి భావించుకోవటం ఎందుకు? చైతన్యాన్నే భావించుకోరాదా?

వి: ఎందుకంటే, వెంటనే నువ్వు Indian President ఎందుకు

కాకుడను? చేతకాక. కొన్నాళ్ళు labour party lead చేశావు. కొన్నాళ్ళు governor చేశావు. కొన్నాళ్ళు అక్కడ చేశావు. చివరకే మైండ్, నీలంసంజీవరెడ్డికి నీకూ తగాదా వస్తే ఓటింగులో గెల్చి అయినావు ప్రెసి డెంటువు.

వ: మీరు పురాణకాల గ్రంథమాల అని అవన్నీ వ్రాశారు గనక మీరు అన్నీ బాగా ఎరిగిన వాళ్ళనీ, అనుభవంగా మీకంతా తెలిసి పోయిందనీ గదండీ, అయితే అంతా limited world గురించే వ్రాశారు.

సు: వారు దేవతల ప్రపంచంలో సంచ రిస్తూ వుంటారు.

వి: అమ్మో, యిప్పుడు మనం ముగ్గురం కలిసి మాట్లాడుకున్న మాటలన్నీ యిప్పుడు మాట్లాడు కున్నట్లుగా పుస్త కాల్లో వ్రాయడానికి వీలేదు. పుస్తకాలు సామాన్యంగా చదివేవాళ్ళకు కావలసింది కథ. ఒక కథపెట్టి, సందర్భాల్ని create చేసి, యీ discussions ఎక్కడ, ఏది, ఎప్పుడు అవసరమైతే అది చేస్తూవుంటాం. ఇంతకు మించి చేస్తే పాఠకుడికి బెబ్బు తగులుతుంది.

వి: మీరు propose చేస్తున్న చైతన్యానికి positiveగా omnipotency లాంటి గుణాలు వున్నట్లు కనపడ లేదండీ. అది ప్రతి విషయంలోనూ involve అయి అంతా నడిపిస్తూ వున్నట్లు లేదు.

సు: వారు దేవతల ప్రపంచం గురించి ఊహించి చెప్పారు. ఇవా దానిపైదిగదా నిరాకార బ్రహ్మం. దాని levelకి వెళ్లా లంటే దీనిద్వారానే వెళ్ళాలి. అందుకనే కదా president సామ్యం చెప్పింది.

సు: ఈ omnipotent, omni-present యివన్నీ వున్నాయే యివి

ఇంకాకటి బట్టి మనం మాట్లాడుకున్న వాటిని మించిన విషయాలు. వీటిల్లో కూడా next best వుంటయ్యి. ప్రెసి డెంట్ ఎంత powerful అవునో యింకొంత powerతో Prime Minister powerful Some-times some power that is vested in the Prime Minister is transferred to the president. ఇద్దర్లో ఎవరు గొప్పా చెప్పలేం. వాళ్ళందరికన్నా Powerful Supreme Court. ఆ Supreme Court ఏదైనా చేస్తే దాన్ని contradict చెయ్యడానికి వీడు ఏదైనా చేస్తున్నాడు. లోకంలో చూస్తున్నాం కదా. వాడు bank Nationalise చేశాడు, వీల్లేదని constitution ప్రకారం Supreme Court తీర్పు యిస్తే, దానికి contradictory గా వేరే చేస్తా నంటున్నాడు వీడు. ఇక్కడ శక్తులు different అవుతున్నై. ఒకళ్ళకంటే ఒకళ్ళు ఎక్కువగా ఒకొక్కప్పుడు కని పిస్తున్నారు. ఒకొక్కప్పుడు కనిపించ లుంలేదు. ఇదంతా తీసి పారేసిన తర్వాత there is a Republic of India. The president is the highest man. Next is the Prime Minister. Some-times the conduct of both of them is subject to the verdict of S. C.

సు: ఈ మూడింటల్లో Republic of India అనేది ఒక abstraction. అది directగా పనులు చెయ్య దుగా. ఒకసారి president ద్వారా ఒకసారి Prime Minister ద్వారా, ఒకసారి Supreme Court ద్వారా చేస్తుంది. ఈ ముగ్గురూ ఒకసారి ఎక్కు వగా ఒకసారి తక్కువగా కనిపిస్తారు.

వి: ఆ కారం లేనివాడు వీడు. Actual working of the Republic వచ్చేసరికి వీళ్ళద్వారా చేస్తున్నాడు. కాని Republic వుం ది గా. Its existence depends upon the continuance of the Republic. The king never dies. What is the meaning of it? king చచ్చిపో తున్నాడు గదా. The idea of the king is being handed down over and over again through descendants, the idea is the same. కొత్త దక్క జ్ఞుంచీ రావసలు సృష్టిలో. ఒట్టి comparisons తీసుకుంటూ వుంటే చాలు. అనేక questions solve అయి పోతూ వుంటే, ఒకానొక భావం వుం టుంది కవికి. వాడి గ్రంథము అన్నిటి యందూ అను సూత్రంగా కనిపిస్తూ వుం టుంది. Because he is the same man who has autho-red all these things. ఆ energy యొక్క లక్షణం అది. అన్నిటి యందూ అదే దృశ్యమాన మాతూ వుం టుంది. కొత్త దనేది లేదు. కొత్త ఉప మాలంకారం చెప్పాడు. కొత్త ఉత్పేక్ష చేశారు. అంతే!

[1970లో శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారా యణగారు విడవలూరు (నెల్లూరుజిల్లా)లో శ్రీ ఆర్. యస్. సుదర్శనంగారి యింట్లో బసచేసి వారి సతీమణి శ్రీమతి వసుంధరా దేవిగారితోనూ, ఆయనతోనూ జరపిన గోష్టి టేబులికార్డు చేయబడిన పూర్తి పాఠమిది.]

(సమాప్తం)

—....—

పానుగంటివారి హేళన రచనలు

- శ్రీ గాడేపల్లి కుక్కులేశ్వరరావు, ఎం. ఏ.

అధునాతన ఆంధ్రవాఙ్మయ గద్య పారస్వతంలో గజ్జెగట్టి నెగ్గుకొచ్చిన మహానుభావు లిద్దరు. ఒకరు పరవస్తు చిన్నయ్యనూరి, మరొకరు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు. ఇద్దరిద్దరే. ఉద్దండులు. రచనలో ఒక ప్రత్యేక ముద్రను సంపాదించుకొన్న మహావ్యక్తులు. గెండు మూడువాక్యాలు విగిపిస్తే చాలు, ఇవి ఫలానా వారివి అని ఇట్టే పట్టిచెప్పించు కోగలిగే ఇంద్రజాలశక్తి వారి ఇరువురి కలాలకు దైవదత్తమైన వరం.

ఉపమాప్రవీణుడైన కాళిదాసుకు, నానానాటకనిర్మాతలైన షేక్స్పియర్ కు వచ్చిన ఖ్యాతి ఆంధ్రకవులలో వీరికే దక్కింది. శ్రీ పానుగంటి-అనేకేరు వినగానే సాక్షివ్యాసాలూ, జంఘాలశాస్త్రి ఉపన్యాసాలూ కళ్ళముందు మెదుల్తాయి. ఆయావ్యాసాల్లో, నాటకాల్లో వారు చూపిన ప్రతిభ అద్వితీయమయింది. వారి రచనల్లో హేళన దాదాపు ప్రత్యక్షరం లోనూ ప్రత్యక్షమాత్రా ఉంటుంది.

హేళన అంటే వేళాకోళం. దీన్నే పర్యాచకం అనికూడా వ్యవహరిస్తాం. వేళాకోళానికి పర్యాచకానికి అడిన మాటల్ని అంతతీవ్రంగా తీసుకోకూడదు. గ్రహణీయురైతే అది మెత్తని చెంప పెట్టు.

‘వ్యాజస్తుతి’ అనే అలంకారం అందరూ విన్నదే. పైకి పొగుడుతున్నట్లుగా కన్పించి నిజానికి తిట్టడం అనే ధర్మం ఈ అలంకారానికి ప్రాణం. ‘స్తుతి-నింద’ అనే గెండు విరుద్ధ ప్రకృతుల మేళన-ఓ విధమైన హాస్యరసానికి మాతృక అవుతుంది. దీన్నే ఆంగ్లంలో setire అంటారు. శ్రీ పానుగంటి వారి రచనలకు ఈ హేళన అంతర్నాడి.

ఆంగ్ల విమర్శకుడు ‘ఎడిసన్’ వ్రాసిన spectator వ్యాసాలకు ఇది అనుకరణ అని పలువురి అభిప్రాయం. ఐనా ఇది దానికి చాలా దూరాను కరణ మాత్రమే.

ఆనాడు సంఘంలో అనవసరంగా నియోగివైదికి కత్తులు పేరుకుపోతున్నాయ్. ఆ దుర్వ్యవస్థను శ్రీ పానుగంటివారు ఓ చక్కని సన్నివేశాన్ని సృష్టించి మరీ నిందించారు. చూడండి.

సముద్రతీరంలో ఒక బుగ్గమీసాల వ్రాస్వయీపుడు ఉపన్యసిస్తున్నాడట. ఆ ఉపన్యాసం ఇల్లాఉంది. ‘పండినది, దోరఁగపండినది. పరివూర్ణముగా పండినది - ఏది? ఆంధ్రదేశ భాగ్యము. ఎందుచేత? ఇంతకాలము నకు నన్నయ్యభట్టు నియోగియనుటకు ఆధారము దొరికినది. ప్రబలనిదర్శనము లింకదొరకఁగలవు. అదికవి వైదికు డని యిదివఱకు జనులలోఁ గలిగిన తప్పుటభిప్రాయమును జనులందఱు దిద్దుకొందురగాక!’ అంటూ శ్రోతల కరతాశ్చర్యముల మధ్య ఆ వ్యక్తి ఉపన్యసిస్తూఉన్నాడు. - ఫలానాకవి ఏమలానికి చెందినవాడూ, ఏకాభిరుచి చెందిన వాడూ అన్నది ప్రధానంకాదు, ‘వ్రాసిన విషయం ముఖ్యం’ అన్న సత్యాన్ని లక్ష్మీనరసింహారావుగారు సరసంగా నిరూపించారు.

స్వదేశీయ వస్తుధారణం అన్న వ్యాసంలో - ‘మనసా, ఆత్మనా స్వదేశీయుడు కానివాడు పైపైబురఖాలను ఎన్నితగిలించుకుంటే ఏమి ప్రయోజనం?’ అన్న భావాన్ని ఎంతో చమత్కారంగా చిత్రించారు.

ఆనాటి సభకు పచ్చినవారంతా స్వదేశీయ వస్త్రాలే ధరించారు. వారిని చూచి జంఘాలశాస్త్రి, ‘నాయనలారా! ఏమి దివ్యదర్శన మిచ్చుచున్నారు! స్వ

దేశీయ వేషముతో మీరెంత లేజస్యం తులై వెలిగిపోవుచున్నారు!’ అని పొగడి నట్టేకొంత సేపుపొగడి ‘మీ స్వదేశీయపు దుస్తులు ఇంకను విదేశీయపుపద్ధతిలో కుట్టించుచున్నారు. అదితప్పు. స్వదేశీయ పుగుడ్డవరకు సంకోషమే. పంట్లములు ధరించుట స్వదేశ పద్ధతియో? తలపై నున్న గుడ్డయేకాదు, తల మీదజుట్టు కూడా స్వదేశీయపుదై యుండవలెను. తలలోని మెదడుకూడా స్వదేశీయపుదై యుండుట అంతకంటే ముఖ్యము.’ అంటూతన ఉపన్యాస సారాంశాన్ని ముగించి మనిషి ఆత్మనా స్వదేశీయ ప్రకృతికి అలవాటు పడాలిగానీ-బాహ్యడంబరమైన వేషంలో మాత్రమే-కాకూడదు అని నవ్వుతూ నవ్విస్తూ నూచనచేశారు.

నాటకాల్లో పాత్రాచిత్యాన్ని విస్తృతించి అర్థం పర్థంలేకుండా వస్తున్న సంభాషణలూ పాటలూ అంటే శ్రీ పానుగంటి వారికి నచ్చవు. సారంగధరనాటకం ఆడుతున్నారు. రాజరాజనరేంద్రుడూ మంత్రి విహారానికి వస్తారు. అదే ఉన్యాసవనంలోనికి అలంకరించుకొన్న చిత్రాంగి ప్రవేశిస్తుంది. రాజు ఆమెను చూచి మోహించి వణిస్తూ ‘చూచితే దాని సొగసు చూచితే దాని సొగసు!’ అంటూ రంగస్థలం దద్దరిల్లేలా గెంతుతాడు. వెంటనే సమాధానంగా మంత్రి అందుకుని, ‘చూచితిన్ దాని సొగసు, చూచితిన్ దానిసొగసు.’ అంటూ చిందులువేస్తాడు. రాజుగారు ‘దానిసొగసు’ అంటే మంత్రి కూడా ‘దాని సొగసు’ అనే ఉచ్చరిస్తూ ఎగుల్లాడ్డం ఎంత హాస్యాస్పదమైన విషయం! ఇల్లాంటి అసందర్భసన్నివేశాలను పానుగంటివారు సోదాహణంగా పరిహసించారు. అల్లాగే సారంగధరుడూ చిత్రాంగి, రంగస్థలం అంతా దున్నిపారేస్తూ తిరుగుతారు. చిత్రాంగి ‘పోకుపోకు!’ అంటూ సారంగధరుణ్ణి వెంబడిస్తుంది. సారంగధరుడు ‘రాకురాకు!’

అంటూ తప్పించుకోడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. చివరకు ఇద్దరూ 'పోవ పోవ! రావ రావ! పోవ పోవ! రావరావ!' అంటూ రంగం మీద తెగతిరిగి గెంతుతూ ఉంటే సన్నివేశం ఎంత రసభంగంగా తయారౌతుందో చూడండి! అని ధ్వని ప్రాయంగా పానుగంటివారు చిత్రించారు.

'కాయగూరలను కాశిలో వదలుట' - అనే శీర్షిక క్రిందచిత్రిస్తున్నది బ్రాహ్మణ బ్రువుల్ని దుమ్ముదులిపి వదలిపెట్టారు. ఒక బ్రాహ్మణ సంతర్పణలో ఓ బ్రహ్మచారి విస్తరించుకున్నప్పుడు "తా నుంచు కొనిన దూడేకులది పరమయోగ్యురాలనియు, ఇప్పుడు పార్వతీ పరమేశ్వరుల కటాక్షమున గర్భవతిగా నున్నదనియు, వేల్లశక్కువగా నుండుటచేత పుల్లని వస్తువునందధికప్రీతి గలిగియున్నదనియు, ఆవడలు నానడచిన పుల్లపెరుగు తన విస్తరిలోనిది తన ప్రియురాలి జిహ్వకు తగిలిన యెడల ఆమెకు తనకు ప్రాణమెంత లేచివచ్చునో యనియు, నడుమ నడుమ విరహాదశావశుడై నీరు గ్రుక్కుకొనుచు" జంఘాలశాస్త్రితో ప్రసంగిస్తూ ఉన్నాడు. అంతలోకి బంతిమీదకు పులుసు జారీతో ఓ బ్రాహ్మణుడు వచ్చి, బెండకాయ ముక్కల పులుసు ఆ బ్రహ్మచారి విస్తరిలో పోస్తాడు. ఆ బ్రహ్మచారికి ఒడ్డుమండింది. "బెండకాయముక్కల పులుసు ఎవరికి పోశావ? కడ్లు మూసుకు పోయావా?" అని ఛేదామడా తిట్టేస్తాడు. ఇంతకీ ఆ క్రోధహేతువు ఏమో అని ఆం తీస్తే ఆ బ్రహ్మచారి బెండకాయను, గయలో వదలిపెట్టి వచ్చాట్ట. ఈ సన్నివేశం ఇంత చమత్కారంగా వర్ణించి చివరకు "బెండను వదలిపెట్టదగును గానీ ముండను వదలిపెట్టదగదు కాబోలు!" అని ఒక్క చురక అంటించి "అనావశ్యక మగు ఆచారముల కెంత

అధిక్యము కల్గినది!" అంటూ విస్తుపోతారు పానుగంటివారు.

విమర్శన దారితప్పి వెట్టిపోకడలు పోతున్నది అన్న సత్యాన్ని ఎంత హేళనాత్మకంగా వివరించాలో చూడండి!

మద్రాసులో నీచి ఒడ్డున ఓ సభ జరుగుతూ ఉంది. దాని కవరో ఓ మొదలియూర్ అధ్యక్షుడు. ఆ మొదలియూరు ఇల్లా వివరించాడు. "ఇప్పుడు నల్లతంబి అనే lane ఉండింది. నల్లతంబియూరో, ఏకాలపవరో, అవర్ చరిత్ర ఏవో, దానికి దేశచరిత్రకూ ఎట్టి సంభోగమున్నదో ఇది ఎట్టెటరా సంగతు లన్నియు మనము encyclopaedia మాదిరిని publish చేయ వేండుం."

దాన్ని విన్న జంఘాలశాస్త్రీ అంతకు పూర్వమే అటువంటి ప్రయత్నం చేసిన ఒకానొక సంఘంవారు, త్రవ్వితీసిన ఒక ఉదాహరణను ఇల్లా వివరిస్తాడు. "ఒక గ్రామమున GADE గేడ్ street అని ఆంగ్లమున నున్నది. గేడ్ అనగా నెవ్వడు? ఆయన హిందువుడా ఆంగ్లేయుడా? అను మీ మాంసకు జొచ్చిరి. ఆ పేరు హిందువుని పేరువలె కానబడకుండుటచే, గేడ్ అను దొరగా రచ్చట నివసించుటచే దాని కాపేరు వచ్చినదని వారు స్థిరపరచిరి. ఇతడు East India Company లోని వాడని నిర్ణయించి, దేశచరిత్రతో సంబంధము కలిపిరి. యధార్థ మేమనగా; అది గాదేవారి వీధి. తెలుగు పదమేకాని ఆంగ్లపదము కాదు.

శ్రీ పానుగంటివారు, విపరీత వ్యాఖ్యానాలు చేసే విమర్శకులను ఈ సందర్భంగా సుకుమారంగా చివాట్లు పెట్టి "నాయన లారా! మీరు బాధపడక, ఇతరులను బాధింపక ఈ పనికిమాలిన సంఘమును వెంటనే పరమదింపఁ జేయుడు." అని నిర్దాక్షిణ్యంగా ఖండింపించారు.

ఆవ్యుత్పన్నులు అసమర్థులు వేసుకున్న బిరుదులమీద, శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహారావు గారి కంతో ఈసడింపు. నర్మదా పురు

కుత్సిత నాటకంగా విరూపకుడికి ఓ వైద్యునకూ మధ్య జరిగిన సంభాషణ వినండి :

విరూపకుడు : అయ్యా తమ పేరేమి?

వైద్యుడు : అమృతహస్తుడు.

విరూపకుడు : అయ్యా, తమ రెప్పుడైనా పెరుగుతోటకూర పులుసు పుచ్చుకున్నారా?

వైద్యుడు : ఇప్పుడు దాని ప్రశంస ఎందులకు?

విరూపకుడు : వైద్యులుగాన అడిగి తిని. పెరుగుతోటకూరలోని పెరుగు ఆవు పెరుగా గేదె పెరుగా? దాని గుణమేమి? ఈ రెండు సంగతులు తెలియవలెను.

వైద్యుడు: వెట్టివాడా? 'పెరుగుతోటకూర' అని విన్నంత మాత్రముననే అందు పెరుగు గల దని యెంచితివా!

విరూపకుడు : ఆలాగుననా! అయ్యా తమ అమృతహస్త నామధేయ మట్టిదే కదా!

అదీ హేళన - అదీ చమత్కారం.

అల్లాగే ఓ శబ్దసాష్టవం, ఓ అర్థగాంభీర్యం అన్నది లేకుండా ఆశుకవిత్వం చెప్పే అట్లాటప్ప కవులంటే శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహారావు గారికి అవహేళన. కంఠాభరణ నాటకంగా సుబ్బిసెట్టి-షష్టిపూర్తి ఉత్సవ సందర్భంగా రామలక్ష్మణులనే జంటకవులు వస్తారు. రాముడు సుబ్బిసెట్టిని రెండురూపాయ లియ్య మని అడిగితే వెంటనే లక్ష్మణు డందుకొని

అన్నా రెండని పల్కితేల యిలలో

నన్నా! కవిత్వోరు పె

ద్దన్నా! ధారుణి బుద్ధి జాతికిని

వైద్రాబాదు అక్కన్న మా

దన్నా! సద్గుణగున్న! కీర్తిభర

చెన్నా! అన్నభద్రాజు రా

మన్నా! మాటల మిన్న! కోపమున

సున్నా! అన్న ఎన్నాళ్ళకున్.

అని శార్దూల పద్యాన్ని ఆశువుగా యుమాయించి చెప్పి పారేస్తాడు. పద్యానికి

(తరువాయి 11 వ పేజీలో)

మ న ఆ డ వాళ్ళ న డ క లు

— భారతీప్రియ.

మన ఆడవాళ్ళ నడకలు ఎలా ఉంటాయో మనకు తెలుసు. చిన్న పిల్లలైతే జింక పిల్లలాగా పెద్దపిల్లలైతే తూరీగల్లాగా నడిచే దానికంటే పరుగులు పెట్టేదే ఎక్కువ. ఇదేయావనంలో ఉన్న ఆడపిల్లలయితే వాళ్ళవయసే పరుగులు పెడుతుంది కనుక వాళ్ళు నిదానంగానే నడుస్తుంటారు. ఆ నడకలో ఎన్ని ఒయ్యారాలు ఒలకబోస్తారు? ఎన్ని ఒంపు సాంపులు చూపిస్తారు? “నడిచే ఫూలతీగ అనిపిస్తారు నవ్వుల పువ్వులతో చూసే కుట్టకారుకి. మరి ఫూలతీగల్లాగా నడుస్తారా అందామంటే ఫూలతీగలు నడవ వాయె. అందువల్లే నేమో మనకవులు ఆడ వాళ్ళ నడకల్ని హంసనడకలతో పోల్చారు. కవులేకాదు మనమూ అంటూ ఉంటాం. అప్పుడప్పుడు. “ఇప్పుడు పెళ్ళికి వెళ్తున్నట్టు హంసనడకలు నడిస్తే పని కాదని.” అంత తొందరపని ఉన్నప్పుడు హంస నడుస్తుందా? హాయిగా రెక్కలు విప్పి ఎగిరిపోతుందికానీ. అందువల్ల ఈ పోలిక కాగోలేదని కాబోలు మరికొందరు కవులు మన ఆడవాళ్ళ నడకల్ని ఏనుగు నడకల్తో పోల్చారు. అయ్యో! అయ్యో! ఎంత అన్యాయం, ఎంత ఘోరం. పాపం ఈ కాలం ఆడపిల్లలకి సాహిత్య ప్రపంచ జ్ఞానం లేదుగనుక సరిపోయింది గానీ ఉంటే ఇదే తెలిస్తే ఇప్పటి మగకవుల్ని బతకనిచ్చేవారా? అంతగా ఆడవాళ్ళు నెమ్మదిగా నడుస్తారు అనుకుంటే నత్త నడకలు అనాలిగాని ఏనుగు నడకలు అంటారా! మేమేం అంతలావుగా బలిసి పోతున్నామా అని యుద్ధానికి రారు.

ఆడవాళ్ళు యుద్ధానికి వస్తారని మన మగాళ్ళయితే ఏనుగు నడకలు, హంస నడకలు, అని అనరు అనుకోండి. మరి

ప్రాచీన కవులు మాత్రం ఎందు కన్నా రంటారా? ఊరికే మతిచెడి అన్నారా? మనమూ కొంచెం మతిగలిగి బుద్ధిగో ఆలోచించొద్దూ. పాపం ఆ అన్నవాళ్ళకు భార్యమణులున్నారుగా.

అంటే తత్వం తెలిసిన ఋషికల్పాదు ఇలా చెప్పాడు. నాయనా! ఏనుగు అన్నది అహంకారికి గుర్తు. ఈ అహంకారంచేత మనం పనులు చేస్తున్నప్పుడు మనమే కర్తలమని అనుకుంటాం. గీతలో శ్రీకృష్ణ పరమార్థం చెప్పలే? అదే “అహంకార విమూఢాత్మాకర్తాహమితి మన్యతే” ఏదోపని ఎందుకూ ప్రస్తుతం మనం నడుస్తున్నా మనుకోండి నడిచేటప్పుడు మనం ఎలా నడుస్తున్నాం. అని ప్రశ్నించుకోండి. సమాధానం మీకే తెలుస్తుంది మనం నడుస్తుంటే నడవడాని కవసరమైన శక్తి మన “గమనం” నుండే వుంటోంది. ఇలా గమనజనితమైన శక్తి నే ఫిజిక్స్ లో ‘కైనటిక్’ ఎనర్జీ అంటారు. ఈగమన జనిత శక్తి నే సూక్ష్మంగా గజము అన్నారు. మన వూర్వులు. వాళ్ళు ప్రతీదీ సూక్ష్మంలో మోక్షం అశ్వేషించే వాళ్ళుగదా! నిజానికి మాత్రం మనం ఎరణ్ణి నిలదీసి అడిగినా నువ్వెలా నడుస్తున్నావని. నాకాళ్ళలో ఓపిక ఉంది గనుక నడుస్తున్నాను అనో నా కాళ్ళకు శక్తి ఉంది గనుక అనో మహమ్మదీ చెపుతాడుగా! ఇలా ఇలా అహంకారంతో మన కాళ్ళకు శక్తి ఉందనీ అది మన ఇష్టంవచ్చినట్లు నడవడానికి ఉపయోగ పడుతుందనీ మనం అనుకుంటున్నాం గదా! దీన్నే మన కవులు తత్వం బాగా ఒంటబట్టి మన మగాళ్ళెవ్వరూ వాళ్ళకళ్ళకి మగాళ్ళుగా కనబడక, పరమార్థం ఒక్కడే వురుషుడు

గానూ మనమంతా ఆడవాళ్ళంగానూ కనిపించటంచేత అహంకార శక్తి స్వరూపిణి అయిన స్త్రీని వర్ణించేటప్పుడు “గజయాన” అన్నాడు. పోనీలేద్దూ అని తరువాతి కవులందరూ దంతి, హస్తీ మొదలైన పర్యాయపదాల్లో వర్ణించారు.

మరి హంసనడకలు మాటే మిటి అంటారు గదా. ఇది తత్వపరమార్థమే సుమండీ. అయినా తెలుసుకోటానికి కష్టంగాదండోయ్. ‘హంస’ అనేది మనకు తెలిసిన పక్షిగాదు. అదొక మంత్రం. మనం గాలిపైకి పీలుస్తున్నప్పుడు జాగ్రత్తగా పరిశీలిస్తే ‘సో’ అని వినిపిస్తుంది. అలాగే గాలి విడిచేటప్పుడు ‘హం’ అని వినిపిస్తుంది. దీన్నే ‘సోహం’ అన్నారు పెద్దలు. ఇలా వెంట వెంటనే ఉచ్చాస నిశ్వాసములు జరుగుతున్నప్పుడు ‘సోహం సోహం సోహం’ అని వస్తుంది. అప్పుడది ‘హంసో’ గా మారుతుంది, దీన్నే మన ఋషులు “హంసచత్రం” అన్నారు. అంటే మన ఉచ్చాస నిశ్వాసలే. మరి ఈ గాలి మనలో పీల్చడం విడవటం ఎలా జరుగుతున్నాయి? ప్రాణ శక్తివల్లనే కదా! మనం ఊరికే బయట ఉన్నగాలిని పీలుస్తున్నా అది లోపలికి పోయేసరికి ప్రాణశక్తిగా మారుతుంది. అందుకే శాస్త్రజ్ఞులు గాలిలో ప్రాణ వాయువు ఉంది అని కనిపెట్టారు. మరి యిప్పుడు ఆలోచించండి. మనం ప్రాణ శక్తిచేత ఉచ్చాస నిశ్వాసాలు చేస్తూ బ్రతికి ఉండటంచేత నడుస్తున్నామా? లేక కాళ్ళు ఉన్నాయిగదా అని నడవ గలుగుతున్నామా? మరి శవానికి కాళ్ళు లేవా? అంతెందుకూ మనం రెండుమైళ్ళు ఒకసారి నడిచే మనుకోండి. ఇంక నేను

నడవలేను బాబూ! అని చితికిల బడతాం. మరి అప్పుడు కాళ్ళలో ఓపిక ఏమయింది. మనం పరిగెత్తేటప్పుడు ఊపిరి పీల్చటం విడవటం వేగంగా ఎక్కువగా జరుగుతుంది. ఎందుకు? అందువల్ల మనం ఆహారంతో కాళ్ళతో నడుస్తున్నాం అనుకున్నా అది పూర్తిగా సత్యం కాదు. సగంమాత్రమే. మిగతా సగం సత్యమూ ఏమిటంటే మన ప్రాణశక్తి వల్ల మనం నడవ గల్గుతున్నాం. ఈ ప్రాణశక్తినే హంస మంత్రం అన్నాం గదా. కనుక ప్రాణశక్తితో మనం నడుస్తున్న విషయాన్నే మన కవులు మన ఆడవాళ్ళ నడకల్ని వర్ణించేటపుడు 'హంసయాన' 'హంసగమన' అని చెప్పారు. ఇదే తరువాతి కాలంలో కవులు అండజమన అని పర్యాయ పదాల్లో వర్ణించారు. మరి యిప్పుడు మన వాళ్ళెవరికీ 'గజయాన' 'హంసయాన' అంటే కోపం రాదు కదా!

...000...

(1 వ పేజీ తరువాయి)

ఓ అన్వయమంటూ లేదు సరిగదా అన్నీ మైరి సమాసాలూ వ్యర్థపదాలూ.

అల్లాగే కవులకన్నా, జంటిల్మన్, భూతవైద్యం, సర్కస్ వంటి వ్యాసఖండికల్లో, ఈ హేళన పుష్కలంగా గోచరిస్తున్నది. దేశభక్తి, సంఘసంస్కరణ అన్నవి రెండూ-రెండు కళ్ళుగా లోకాన్ని దర్శించిన ప్రవక్త శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు. ఆయన్ని ఆదరించి పితాపురం రాజావారు కృతార్థులయ్యారు. వారి రచనలు చదివి ఆంధ్రులు ధన్యులయ్యారు. భారత ప్రభుత్వపు తపాలా కాఖవారు శ్రీ పానుగంటివారి స్మృతి చిహ్నంగా తపాలా బిళ్ళను ముద్రించి గౌరవించ గలిగితే ఆంధ్రజాతి చరితార్థ మవుతుంది. అదే ఆంధ్ర సరస్వతికి పట్టే బ్రహ్మరథం.

...000...

క వి తా మ త ల్లి మొ ల్ల

- కతివరపు వేంకట్రామయ్య, ఎం. ఏ.

'కూజంతం రామ రామేతి

మధురం మధురాక్షరమ్

ఆరుహ్య కవితాకాఖాం

వందే వాస్దేకి శోకిలమ్.'

సంస్కృత సాహిత్య నందనోద్యాన వనంలో మధురమనోజ్ఞ సుగంధ పరిమళ లహరులు వెదజల్ల వెల్లివిరిసిన ఆ పూర్వ కావ్యపారిజాత సుమనోరాజము వాస్దేకి రామాయణము. తాకిక సంస్కృత భాషలో ధందోరూపమున వెలువడిన కావ్య మిది. విశ్వతోముఖ సంస్కృతీ సాధనా మహాధ్వములో సుదూరగామి యమున భారత భారతికి తొలి రూపు వాస్దేకి రామాయణము. ఏ శుభముహూర్తాన వాస్దేకి శోకిలకషాయకంఠమునుండి 'మానిషాద' శ్లోకము వెలువడినదో ఆ శుభఘటిక భారతీయ సాహిత్య జగత్తులో సువర్ణాక్షరముల లిఖింపదగినది. నాటి నుండి నేటి వరకు అవిచ్ఛిన్నముగా సమస్త భారతీయభాషలలో సర్వ సాహిత్య ప్రక్రియలలో ఆ మహనీయుని ఒరవడే నడవడిగ రామాయణ వాఙ్మయము తామరతింపగై వెల్లివిరియుచున్నది.

సహస్ర వసంత వికసిత విలసితమగు ఆంధ్ర సాహిత్యమున ను రామకథ ఎందఱో కవితల్లజుల కమనీయ లేఖినులకు అక్షరాకృతి నిచ్చినది. అందు భాస్కర రామాయణానులు బహుధా ప్రసిద్ధములు. అయినను తెలుగులో ఏరామాయణమునకు లేని విశిష్టత, విలక్షణత మొల్ల రామాయణమునకు కలను. సాధారణముగ రామాయణము ఏతత్కర్తృ నామ ధేయమున వ్యవహరింపబడుట సాధారణము. మొల్లరామాయణమును అట్లే. తెలుగులో రామాయణము వ్రాసిన

మొదటి కవయిత్రి మొల్ల. అప్పటి వఱకు ఆంధ్రసాహిత్య విహాయసమున రచయిత్రీమతల్లులకు ప్రస్ఫుటమగు స్థానము లేదు. నాటిసంఘమున స్త్రీకి పురుషునితో సమస్కంధముగా విద్య, గౌరవ మర్యాదలు, లేవు. అట్టియెడ మొల్ల తన రామాయణమును సంగ్రహ ప్రబంధముగా అందునా ప్రబంధగజేంద్రములకు దీటుగా మొల్ల రామాయణము రచించుట గమనార్హము. దివ్యమంగళమగు శ్రీ రామచంద్ర కథామృతమును దేవర్షియగు నాగదుని వలన విని యాదికవి వాస్దేకి శ్రీమద్రామాయణమును గాయత్రి బీజములతో సంపుటికరణముచేసి యిరువది నాలుగువేలశ్లోకములతో నేడు కాండములుగా రచించెను. ఇంతవిపుల గ్రంథమును మొల్ల ఆఱుకాండలలో 869 గద్యపద్యములలో మిగుల సంక్షిప్తపఠచి రచించుట విశేషము. రామకథ సుప్రసిద్ధము. శ్రుతపూర్వము. అందువలన కథావబోధనకు ఎట్టి ఆటంకము కలుగక నిరాఘాటముగ సాగిపోవును. అన్నింటిని మించి మొల్ల కవిత మధురమందాకినియై వెల్లివిరియుచు పాఠకులకు క్రొంజవులూరించుటచే ఈగ్రంథరాజము ఆంధ్రుల అభిమానమునకు అలవాలమై కాలప్రవాహమునకు ఎదురొడ్డి నిలుచుట విశిష్టతలలో కెల్ల విశిష్టత.

'గురులింగ జంగమార్చన

పరుఁడును, శివభక్తిరతుఁడు,

బాంధవ హితుఁడున్

గురుఁడాతుకూరి కేశయ

వరపుత్రిని మొల్ల నామ వర వాగ్విభవన్.'

అని మాత్రమే అవతారికలో తన్ను గురించి వ్రాసికొన్నది. దీని వలన మొల్ల

అతుకూరి కేసయ త న య య ను ట
స్పష్టము. మఱియు 'విఖ్యాత గోపవరపు
శ్రీకంఠమల్లేశు కరముచేత' కవిత్వంచెప్ప
డం నేర్చుకొన్నానని అశ్వాసాంత
గద్యలో చెప్పుకొన్నది. ఇంతకుమించి
వివరాలు తెలియవు. కాగా గోపవరం
నెల్లూరి ప్రాంతమందలి పల్లెయనియు
అదియే ఆమె జన్మస్థానమై యుండనో
పుననియు పరిశోధకుల తీర్పు. కావ్య
గతాధారముల వలన క్రీ.శ. 16వ శతాబ్ది
(ప్రథమపాదపు) కవయిత్రి అని చెప్ప
నోపును. పోతనామాత్యుడు 'ఇమ్మనుజే
శ్వరాధముల'కియ్యనని తన భాగవతమును
శ్రీరామాంకిత మొనర్చినట్లు మొల్లయు
'సల్లిత ప్రతాప గుణసాగరుడై విలసిల్లి,
ధాత్రిపై; బల్లిదుడైన రామనరపాలకునిన్
స్తుతి చేయుజిహ్వకున్; జిల్లర రాజలోక
మును జేకొని మెచ్చఁగ నిచ్చవుట్టునే'
యని తన కావ్యాన్ని రామాంకితంచేసి
నది.

అయితే ప్రతియుగంలోను రామాయ
ణం వ్రాసే కవులందరికి ఒక ప్రశ్నయేగు
రయ్యింది. ఇతఃపూర్వం ఇన్నిరామాయ
ణా లుండగా మరలా ఇంకొక
రామాయణం తను వ్రాయుట ఎందు
కన్నది. 'మూరారేః తృతీయః పంథా'
యన్న వా సి గ న్న అనర్ఘరాఘవకర్త
మూరారి.

'యది ఊణ్ణం పూర్వై రితి జహతి
రామస్య చరితం
గుణైరేతా వద్భిర్జగతి
పున రన్యోజయతి కః;
స్వ మాత్మానం తత్త ద్గుణ
గరిమ గంభీర మధుర
సుఖరద్యాగ్రభవ్యైః కథ
ముపరితుష్యంతి కవయః'

అన్నాడు. పూర్వకపీంధ్రులు శ్రీరామ
చంద్రుని చరిత్రమును సంపూర్ణముగ
వర్ణించిరని అర్వాచీనులు వదలినచో ఆట్టి
గుణోజ్జ్వలుడైన నాయకుడు ఘటిల్లు

టెట్టు? కవివాక్కులకు సార్థక్యము కలు
గుటెట్లు?— అని భావము. ఇక జయ
దేవుడు ప్రసన్న రాఘవం లో ఇలా
అన్నాడు.

'స్వనూక్తీనాం పాత్రం రఘుతిలక
మేకం కలయతాం
కవీనాం కోదోష స్స తు
గుణ గణానా మవగుణః
యదేతై ర్ని శ్చేషైరపర
గుణులైరివజగ
త్య సా వేకశ్చక్రే సతత
సుఖ సంవాస వసతిః'

రఘురాముని గుణకీర్తన చేయుట కవుల
దోషము కాదట? రాముని గుణగణ
దోషమేనట?— నిజమే మరి 'గుణాః
పూజాస్థానంగుణిషు న చ లింగం న చ
వయః' అని కదా ఆగ్యోక్తి. అందులకే
ఆ మహనీయుని చరిత్ర మెల్లవారికి ఆదర
పాత్రమైనది. అట్లే మొల్ల కూడ.

'ఆది రఘురాము చరితము
నాదరముగవిన్నఁ గ్రొత్తయైలక్షణసం
పాదమై, పుణ్య స్థితి
వేదమైతోచకున్న వెట్టిన చెప్పన్?'

అని పాఠకులను ప్రశ్నిస్తుంది. నిజమే.
లోకోత్తర గుణోత్తరుడగు ఆ మహనీ
యుని చరిత్రము ఆదరముగ విన్నవారికి
అపూర్వసుధకము కలుగుట సహజము.
అందుకే 'భూజన కల్పకం బనుచు
భుక్తికి ముక్తికి మూతమంచు, నారాజును
దైవమైన రఘురాము నులించిన, దప్పు
గల్గునే' యని సర్వగుణాలంకారు డగు
శ్రీరాముని శుభచరిత్రమును మధురముగ
ప్రవచించి పాఠకప్రపంచమునకు రసచ
షకముల నందించినది కవితామతల్లి
మొల్ల.

'దేశీయ పదాలు, తెలుగులు, సాం
స్కృతులు, సంధులు, ప్రాజ్ఞాల శబ్దవితతి,
శయ్యలు, రీతులు, చాటుప్రబంధాలు,
సమాసాలు, అర్థాలు, భావాన్ధాలు,

కావ్యపరిపాకాలు, రసభావ చమత్కా
రాలు, పలుకుసగవి, బహువర్ణాలు, ధాతు
వులు, అలంకారాలు, ఛందోవిలక్షణాలు,
కావ్యసంపద, క్రియలు, నిఘంటువులు'
ఈక్రమాల్లో తా నేవి ఎరుగ నని (అవ.
12 ప) అత్యంత వినమ్రంగా వివేచించి
చెప్పుకున్నదీ వినుషిమణి. ఇంత మాత్ర
మున ఈమె లక్షాశ్లానశూన్య యని
భావించుట ప్రామాదిక మగును. కాలి
దాసంతటి మహాకవే-

'కవ్యనూర్యప్రభవో వంశః
కవ్యచాల్పవిషయా మతిః !
తిత్తిన్ దుస్తరం మోహ
దుడుపే నాస్మి సాగరమ్ !
మన్దః కవియశః ప్రార్థీ
గమిష్యే మృతహాస్యతామ్
ప్రాంకు లభ్యేఫలే లోభా
దుద్బాహు రివ వామనః!

(ప్రథమస్కంధ-2, 3 శ్లో॥)

అని చెప్పుకొన్నాడు. అది వారి స్వ
భావ జీవలక్షణము. కాగా పైపట్టిక
చెప్పి మొల్ల వ్యంగ్యముగా అదే కవిత్వ
మనుకొని, తామే కవుల మనుకొని,
భుజకీర్తులు తగిలించుకొను పండితం
మన్యుల కొక కొరడాదెబ్బ చవి
చూపినది. కవితకు కావలసినది ఏమిటో
మొల్లకు చక్కగా తెలుసు. అందునా
తెలుగు కవితత్వం తెన్ను తెట్టుండవలెనో
రమ్యముగా చెప్పినది. చూడుడు.

'వలిపపు సన్నపయ్యెదను
వాసిగ గండపుఁబూతతోదుతన్
గొలదిగఁ గానవచ్చు వలి
గుబ్బ చనుంగవ తీవి నొప్పఁగాఁ
దెలుఁగని చెప్పుచోటఁగడుఁ
దేటలఁ మాటలఁ గ్రొత్తరీతులం
బాలుపు వహింపకున్న మఱి
పొందగునే పటహది శబ్దముల్.'

కేవలము గీర్వాణవాణి పాణింధము
లగు పండితులు తమ పాండితీ శౌండీర్య

మును జూపుటకు ప్రయోగించు జటిల పదపటాభిరూపం, అనుప్రాసల అట్టహాసాలు, యమకగమకాల నమక చమకాలు, శయ్యాడంబరచండతాండవము, కవిత్వము కాదని మొల్ల నిష్కర్షగా చెప్పినది. సంస్కృతాన్ని లేటగా లేని గించేటప్పుడుకూడ స్వపాండిత్య ప్రకర్షా స్ఫోరకముగ పరితలకు అర్థంగాకుండా సంస్కృతపద పటాభిరూపంతో కవిత్వం చెప్పితే రుచించు దని మొల్ల సార్వకాలిక సత్యాన్ని చెప్పింది.

‘తేనె సోక నోరు తీయన యగ్రతీఠి
దోడ నర్థ మెల్లఁ దోచుకుండ
గూఢ శబ్దములను గూర్చిన కావ్యము
మూఁగ చెవిటివారి ముచ్చటగును’

సర్వాంధ్రసాహిత్య స్రవణును, ద్రష్టలును బౌద్ధలదాల్చు వలసిన దీ పద్య రంజము. ఏకొద్దిమంది మనఃపటికలలోనో భద్రంగా కాపురంచేసే ‘పాషాణపాక’ కావ్యాలకన్నా అందరికీ అర్థమయ్యే కవిత్వే కవిత్వని మొల్ల అభిప్రాయం. ఇంతటి బౌచితీ జ్ఞానసంపన్న కనుకనే ఆమె రంజనీయత ఆంధ్రుల ఎదలోభద్ర పీఠం వేసికొని మన గల్గింది.

కాగా మొల్ల రామాయణం ప్రబంధ లతాప్రాలిపదికగా పరిణవించిన కావ్యము. ప్రాబంధికతా సంపాదనార్థము మొల్ల వాల్మీకమును పలుతావుల కప్పికరించినది.

కొన్ని ఘట్టములను పరిహరించినది. అమూలకములు కొన్ని చేర్చినది. అన్యథా కల్పనములు మరికొన్ని. మొత్తము మీద కథ జగత్ప్రసిద్ధము గనుక మొల్ల తన రామాయణమును పండితపామర రంజకముగ సంక్షిప్త పరచెనని ఊహింపవచ్చును. వాల్మీకములోని ఒక్కొక్క కాండలోని విషయాన్ని దాదాపు ఒక్కొక్క కాండగా చెప్పి ఒక్క యుద్ధకాండనుమాత్రం మూడు ఆకాశ్వాసుగ ప్రపంచీకరించినది. బాలకాండలో రామాదుల జననం, అహల్యా శాపవిమో

చనం కేవలం, ఒండు రెండు పద్యాలకే పరిమితమై పోయినవి. కాంతా-ఋష్య శృంగుల వృత్తాంతము; మంథర వృత్తాంతము పరిహరింపబడినవి. గహుని వృత్తాంతము అన్యథాకల్పనము. ఏవం విధములగు మార్పులు, చేర్పులు ఉన్నను మూలకథా వగాహనకు భంగం వాటిల్లకుండుట మొల్ల కవితా విశిష్టత. దీని వలన కథ యొక్క అనవసరపు నిడివి తగ్గి కథకు బిగి హెచ్చినది. సరళత, సౌమ్యత ఏర్పడినవి. చదివిన కొద్ది చవులూరించుచు పాఠకుని కాతుకవ్యగ్రుని చేయుట మొల్ల ప్రత్యేకత.

ఇంచుమించు ఆంధ్ర ప్రబంధము లన్నియు పురవర్ణనతో ప్రారంభమయినవి. అదియొక సంప్రదాయమై పోయినది. మొల్ల రామాయణము అయోధ్యా పుర వర్ణనతోనే ప్రారంభమయినది. అయోధ్యకు నాకపురితో బౌపవ్యము కల్పించి శ్లేషతో రచయిత్రి చేసిన ఈ వర్ణన ఆమె భావుకతకు, భాషాప్రభుత్వకు నిదర్శనము.

“కవి గురు బుధ మిత్రాదులు
వివిధార్చనలను నురపురి
వెలయుదు గెలమిన్;
కవి గురు బుధ మిత్రాదులు
వివిధార్చనలం బురమున
వెలయుదు రెపుడున్.”

కవి, గురు, బుధ, మిత్రశబ్దములు శ్లేష గతములై అర్థాంతరమును బోధించుట రమ్యము. అసలు వర్ణనలు కావ్యసౌరభ కళ్యాణ తోరణములు. కావ్య నైసర్గిక శోభకు పరిమళ సోపాన పంక్తులు. కవుల భావుకతకు బావుటాలు. అందుకే అతిలోక భావనా వ్యాపారముచే కావ్య కేహమున ముత్యాల వర్ణనా రంగవల్లులు తీర్చిదిద్దుదురు. కవులు పురవర్ణనలో చాతుర్వర్ణ్య వర్ణనము ఒక భాగము. అయోధ్యా పురమందలి క్షత్రియులు చూడుదు.

“రాజులు కాంతియందు, రతి
రాజులు రూపమునందు వాసిని
రాజులు దానమందు, మృగ
రాజులు విక్రమ కేళియందు, గో
రాజులు భోగమందు, దిన
రాజులు సంతత తేజమందు, గా
రాజులు మానమందు, నగ
రమ్మున రాజకుమారు లందరున్”

అనురూప శబ్ద పానఃపున్యమువలన మృదుమధురమై వీనుల విందగు చున్న దీ పద్యము. అయితే ఇందు “రారాజులు మానమందు” అనుటలో ‘Anacronism’ (కాలానాచిత్యము) అనునోషము దొరలినది. రామకథ భారతకథ కంటె పూర్వము. అయినను ‘ప్రమాదో ధీమతా మపి’.

కేవల వర్ణనము ఏపాటి కవులైనను చేయుగ లిగినదియే. అయితే మహాకవి (కవయిత్రి) ప్రకృతి, వర్ణనాచిత్రణమున నిపుణుడు కావలెను. అదియే ఆతని కవిత్వ నికషోపలము. మొల్ల అయోధ్యాకాండలో సూర్యాస్తమయ వర్ణనము, చంద్రోదయవర్ణనము, ప్రభాతవర్ణనము అపూర్వ కల్పనాశిల్ప కవితా సంకలితముగ నొనర్చినది.

‘పగలు ప్రాగ్భాగమున నుండి గగనవీధిఁ జరమ దిక్కున కేఁగఁగా శ్రమముదోచి చెమట పట్టిన స్నానంబుఁ జేయ నరుగు కరణి నపరాభిలో దివాకరుఁడు గ్రుంక’

ఉదయాది నుండి సాయంత్రమువఱకు పయనించిన సూర్యుడు అలసి సాలసి శ్రమముదోప పట్టిన చెమటను వదల్చు కొన స్నానము చేయుటకై పశ్చిమదిశా సముద్రములో మునిగినట్లున్న దట సూర్యాస్తమయము. మొల్ల భావనా ప్రాగల్భ్యమునకు, కల్పనాశక్తికి, ప్రతిభా చతుర్వీక్షణమునకు నిదర్శన మీ చిత్రణము.

అలలి అలలి పదాలతో కూడ ఒక మహాథాన్ని సృష్టించగల నేర్పరి యీ కవయిత్రి. ఆంధ్రకార వర్ణనచూడుడు. 'కారు మొగులు రీతి, గాటుక చందాన, నీటిభాతి నిండ్ర నీలమహిమ, మాషరాసి పోల్కి, మఱిమఱియపుడంధ కార మవని యెల్లఁ గలయఁ బర్వె'

సగళములు, సమర్థములు నగు నీ యుపమానములు సర్వజన పరిచితములు. వీని నుండియే ఒక సురుచిర భావనా సృష్టియొనర్చినది మొల్ల. చీకటిని చిత్రించుటకు ఇంతకన్న సమర్థములు మఱి లేవన్న సత్యయోక్తి కాదేమో. ఇది ఆమె లోకజ్ఞతకు తీర్చిదిద్దిన మణితిలకము. అట్లే 'కొడుకుదయించె నం చలరి కోరి సుధాంబుధి మిన్నముట్టి, యప్పుడు జగ మెల్లఁ గప్పె ననఁ బూర్ణత నొందెను సాంద్ర చంద్రికల్...' అనుటలో ఆమె స్త్రీత్వము మూర్తీభవించుచున్నది. అలాగే కత్తిమునకు వాస్తవికతను రంగరించి పాతకులను సాందర్యదిద్దుటకును చేయుచున్నది మొల్ల. ఆమె వర్ణనలు వర్ణనకొరకు వర్ణనలుకాక అపూర్వ భావోల్పణముతోనిండి కావ్య వైసర్గిక శోభను ద్విగణీకృతము చేయుట గమనార్హము.

పాత్రచిత్రణమునందును అద్వితీయము రాలు మొల్ల. ఇది ద్వివిధము. 1) స్వరూప చిత్రణము. 2) స్వభావచిత్రణము. ఒకటి బాహ్యము. రెండవది ఆంతరము. వాస్తవమునకు స్వరూప (పాత్ర) చిత్రణము వాస్తవికమే. ఆయినను మొల్ల మెలకువలు లేకపోలేదు. శబరి మూర్తిని ఎట్లు కన్నులకు కట్టించినదోచూడుడు '...రాముఁడు గనుఁగొనియె మహీజన్మగ్ర కలుషాద్రి మహాశని రూపం బనఁదగు, నాఘనముక్తి వహూవిలాసకబరిన్ శబరిన్' - సమస్తజనుల యొక్క పాపాలు అనే కొండలకు పిడుగువంటి దట శబరి. అంతేకాదు. ముక్తికాంతయొక్క సవిలాసమైన కేశపాశమట. మల్లెపూలదండవోలే నిర్మలీ మసమైన నిసర్గమనోజ్జమైన భావన.

అమూలకమగు గుహునిపాత్రచిత్రణ మొల్ల కవితకు కలికితురాయి.

'సుడి గొని రాముపాదములు
సోఁకిన ధూళి సహించిరాయి యే
ర్పడ నొక కాంత యయ్యెనట,
పన్నుగ నీతని పాదరేఖ లి
య్యెడ వడినోడ సోఁక నిది
యేమగునోయని సంశయశ్శుడై
కడిగెగుహుండు రామపద

కంజయగమ్ము భయమ్ము పెంపునన్' గుహుని మధురభక్తికి, అమూలక ప్రవృత్తికి ఆద్యనిదర్శన మీపద్యము. అవస్థాచిత్రణము నందును దక్షురాలు మొల్ల. హనుమంతుని సాగర లంఘన ప్రయత్నమున; నేర్పరియైన యొక చిత్రకారుడు రమణీయ వర్ణరంజిత మొనర్చి రూప కల్పన చేసినట్లు మొల్ల మాటలతోనే మనయెచట నిలిపినది.

'మొగము బిగించి, పాదములు
ముత్తముగా వడి నూఁది నోక్కి, నీ
టుగ మొగమెత్తి, భీకర క
తోర రవంబున నార్చి, బాహుల
త్యగణిత లీల నూఁచి; కల
యంబుగ వాలముఁ ద్రిప్పి, వ్రేగునన్
నగము సగమ్ము గ్రుంగఁ గపి
నాగుఁడు నింగికి దాఁటె తివ్వనన్' ఛాయాచిత్రణము (photo) వలె నుండి పాతకుల హనోనేత్రమునకు వాము పుత్రుని రూపు పొడగట్టఁ జేయుచున్నట్టి దీ వర్ణన.

కాగా రసపోషణ. 'ప్రాగ్విపశ్చిన్యతంబున రసమువేయ రెట్లుమిన్న, నవకథాధృతిని మించి' యని విశ్వ నాథ అభిభాషణ. రసపోషణమే కవికాశలమునకు చిహ్నము. రసహీనకావ్యము జీవములేని బొమ్మతో సమానము. అసూర్యంపశ్యయైన జానకి నాథుని వెంట ఘోరారణ్యంలో సంచరించే ఘట్టాన్ని మొల్ల ఎంత స్వభావసుందరముగా వర్ణించినదో చూడుడు. 'ఏకోరసః కరుణ ఏవ' అన్న భవభూతి పలుకులు ఇప్పట్టున స్మరణకు వచ్చుట సహజము.

నడువ నేరని కొమ్మ యడుగులు పొక్కులై
శర్కరస్థలముల శ్రమముఁ జెందె,
వీచిన చేతుల వ్రేళ్లు నెత్తురు గ్రమ్మి
పొబమర్లు కంపుల పోల్కిన మరె,
వడిగాలి నుడివడి వాడిన లేఁ దీఁగ
భావంబునను మేని చేవ తటిగె,
బూర్ణచంద్రుని కాంతి పున్నమ వేకువఁ
గ నుపట్టునతి మోము కళల విడిచె
ధవుని నడుగడుగునకుఁ గైదండఁగొనుచు
నెడు దప్పిని నిట్టూర్చు లేగని చిగురుఁ
బెదవు లెండఁగ, నీడకు నుదిల గొనుచు
మనసులోఁ జేవ యూతగఁ జనెడువేళ.'

ఎదలోతులను కదలించు సముదాత్త భావసరిణి ఇది. స్త్రీ సహజ రసతుందిల హృదయము ద్రవించి స్రవించిన కవితా మధుధార ఇది. కాగా రసపోషణకు మొల్ల ప్రత్యేకత వేఱుగ కలదు. అది వీరరసపోషణ. అందుకుగాను ఒక్క యుద్ధకాండనే మాడు ఆశ్వాసములుగ విభజించి వీరరసచతురస్రము తీర్చిదిద్దినది. స్త్రీయైనను, యుద్ధభూమిని చూడకున్నను తన భావనా చక్షువులతో వీక్షించి పాలికలనిని తిక్కన నన్నె చోడుల వర్ణనలకు పందెము చలమనట్లు వర్ణించినది. రామరావణ సంగ్రామమును వర్ణిస్తువుతోహల్చి వర్ణించిన ఈ పద్యము సుందరిము. సుభిళము.

"ధనువులమ్రోత మేఘునిన

దంబులుగా శివీ ప్రిజాలమున్

ఘనవర చంచ లావళులు

గా మణిహక్తికదీప్తి ధాన్రీమి ।

దను వడగండ్లుగా త్పతజ

ధారలు సుతిత వర్ష ధారగా

ననయముఁ జెప్ప నొప్పె విపు

లాహవ మప్పడు హానకాలమై"

అన్నింటినిమించి మొల్ల కవితా విశిష్టత బౌచిత్యపోషణ. 'బౌచిత్యం రస సిద్ధస్యస్థిరం కావ్యస్యజీవితం' అని డ్రేమోక్రమి ఉక్తి కావ్యోచిత్యమును పోషించు (తరువాయి 17 వ పేజీలో)

భజగోవిందం

(మోహముగ్రము)

[టీకాతాత్పర్యములతో - శ్రీజమదగ్గి శర్మగారు. ప్రతులకు శ్రీ టి. నారాయణ స్వామిగారు, గీతావిహార్, శ్రీరామ్ నగర్ కాలనీ, శ్రీకాళహస్తి.

వాఙ్మయముహా వృక్షమునకుగల యుడి వోవని ఫలము శ్రీశంకరులస్తుతులు. అవి త్రికాలాభాధితములు. కావ్యపరమావధి యనదగిన ప్రసన్నతాగుణ మిబ్బడిగా నందుండెను. వానిలో నెల్లరకు ద్వైతా ద్వైతాది భేద నిరపేక్షకమై యుపా దేయమైనది భజగోవిందము. దీనికే మోహ ముద్గర మను సార్థకమైన ప్రసిద్ధి కలదు. సంస్కృతానభిజ్ఞులు జిజ్ఞాసువులు నైన వారి కీవిషయము సులభమగు నట్లు వివరిం చుటకై పలువురు పలువిధముల యత్నిం చిరి. అట్లు యత్నించి కృతార్థమైనట్లు న్నవానిలో శ్రీజమదగ్గి శర్మగారి వివరణ మొకటి.

శ్రీశర్మగారు తెనుగు దేశమున లభ ప్రతిష్ఠులు. సరసభావుకులు. కవితాపరి మావధి యనదగిన తాత్త్విక చింతకు ప్రవణమై భక్తిభావుకతానమ్ర మైన మనస్సుతో శ్రీకాళహస్తిశ్వర పాద సన్నిధి నున్నవారు. చిన్మయ మిషన్ వారు కాళహస్తిలో నిచ్చిన భజగోవిందోప న్యాసములకు స్పందనచెంది దీనిని జిజ్ఞా సువుల పిపాసానివారకముగ సరళశైలి లో నిర్వహించిరి. వేదాంత విషయము లను భావుకులగు వారు వివరించి నప్పు

డున్న సొగసు మరొకప్పు డుండదుకదా! ఇందులకు జిజ్ఞాసువులు వీరికి కృతజ్ఞులై యుండవలెను.

ఇందు శ్రీ శంకరుల శ్లోకములేకాక, వారిశిష్యులు గచించిన శ్లోకములును, మరియు నానందశృంగులలోఁ బ్రసిద్ధప్రాయ ములైనవి మరికొన్నియు కలిసి మొత్తిము ముప్పదియొక్క శ్లోకములు కలవు.

మొదటి శ్లోకములో భజగోవిందం అను త్రిరావృత్తి వివరణలో త్రికరణార్థ కముగా సూచించిన బాగుండెడిది. ఇట్టిదే నందతి నందతి నందత్యేవ. విత్పష్టా ఆర్థవివరణము ఆసంతృప్తికరము. రెండవ శ్లోకము ప్రతిపదార్థములో యల్లభ సే నిజ కగ్మోపాత్తం విత్తిం' యత్=ఏ, విత్తం= ధనము, లభ సే=లభించుచున్నదో'యనుట ప్రామాదికము. విత్తపదము ద్వితీయా విభక్తికము, లభ సే మధ్యమపురుషైక వచనముకదా! అట్లే 7వ పేజీలో 'ప్రారబ్ధంపుష్యతికపుః' అని నిశ్చింతం గా తమ ధర్మాన్ని తాము నిర్వర్తించు కుంటూ వుంటారు. ఆలా ఏ ఆందోళనా లేని నిండుమనస్సుతో చేసిన ధర్మానుష్ఠా నమే దేహధారికి తరణహేతు వ పు తుంది.' ఇందులో క్రీగీటుగీచిన రెండో పదాన్నిబట్టి మొదటి క్రీగీటు 'నిశ్చింతం గా' అని వుంటే బాగుంటుందేమో. ఇది ముద్రారాక్షసంకా వచ్చును. ఏతత్ అను దానికి అదియంతయు, అని వ్రాయుట, (7వ పేజీలో) దశ=ఆకునందు, గత= పొందిన (9వ పేజీలో ఆకును పొందిన

యని కదా) 11వ పేజీలో-చక్కాబ్జీవతి జర్జరదేహే - ఇటు సుతిసప్తమి విభక్తిక మగుటచే జర్జరదేహము జీవించుచుండగా నని యుండవలెను. జీవతి నీవు బ్రకికియే యున్న ననుట సరిగాలేదు. ఇందే కోప నపుచ్చతి యిటనే యొకడు నడుగ డను టకు బహువచనములో నగ్గమిచ్చిరి. ఇట్టిదే బాలస్తావదిత్యాది శ్లోకవివరణము. 19వ పేజీలో క్రీడతి యను దానికి, తన ధోరణిలో తాను తిరుగుచునే యుం డును అను వివరణ సరికాదు కదా! కాలము క్రీడావస్తువులమైన మనతో నిమి త్తము లేకండ తాను పరాధీనమై యుం డును కదా. ఇందు తిరుగు క్రీడాధికము కాదు కదా. 22 వ పేజీలో వివిదిషా వివిదిషా అయివుండవచ్చును. 33 వ పేజీ లో పశ్యన్ చూచినవాడవై యనుట కంటే చూచుచున్నవాడవై యనుట యు క్తరముకదా!

ఇట్టి వటనట నున్నను మిక్కిలి మనో హరమైనసరణిలో సుబోధకముగా జిజ్ఞా సువులకై రచితమైన యిది సుమనోహరక మైయున్నదనుటలో సందేహము లేదు. స్వతంత్రరచనయా యనిపించునట్లున్నది. భజగోవిందము నెరుగగోరినవారి కిది బా గుగ నుపయోగించును. సహృదయాగ్రేస రులూ, కవివర్యులూ, భక్తినములూ, తా త్త్విక చింతాపరమకులు నైన శ్రీశర్మగారు మరిన్ని శ్రీ శంకరుల రచనల నీలా జిజ్ఞా సుగమ్యములుగా జేస్తారని మన మాశింప దగును.

- సుప్రసన్న.

శ్రీమద్భగవద్గీత - అనుబంధము

(ఆంధ్ర తాత్పర్య వివరణ సహితము)

(22 వ సంచిక తరువాయి)

వివరణకర్త : శ్రీ కె. ఎల్. నారాయణ

అ. 18 శ్లో. 21 ఎ

ప్రకాశితారం సర్వేషా
మణీయాంస మణో రపి
రుక్మాభం స్వప్నధీ గమ్యం
జానీయా త్పురుషం పరమ్.

పరమపురుషుడు సమస్త చేతనాచేతన ప్రపంచమును శాసించువాడనియు, అణువుకంటె నూత్నమైనవాడనియు, బంగారు వర్ణమువలె స్పృహనీయుడనియు, జాగృత్యనుభవమువలె గాక స్వప్నమందువలె ఉహమాత్ర గమ్యుడనియు నెఱుంగునది.

అ. 15 శ్లో 4 ఎ

సంప్రాప్త్యైవమృషయో జ్ఞానతృప్తాః
కృతాత్మానో వీతిరాగాః ప్రకాంతాః
తే సర్వగం సర్వతః ప్రాప్య వీరా
యక్తాత్మానః సర్వమే వాచిశక్తి

రాగ ద్వేషములు లేనివారను, సంకల్ప వికల్పములు శాంతించిన అంతఃకరణ గల వారును అగు మహర్షులు ఈ జ్ఞప్తవ పదమును బొంది, పరబ్రహ్మను తెలియుట చేతనే తృప్తిపొంది కృతకృత్యుల మని తలచుచున్నారు. వారు (మానవుడై పుట్టి నందులకు ధర్మార్థ కామ మోక్షము లను పురుషార్థములను సాధించవలెను. పరమ పురుషార్థమైన మోక్షసాధనచే, కృత కృత్యులు) పరమాత్మయందు లగ్నమైన మనస్సు గలవారై సర్వవ్యాపకుడైన పరమాత్మను సర్వత్ర దర్శించి, ఆ పరమాత్మయందే ప్రవేశించుచున్నారు.

అ. 15 శ్లో 5 ఎ

వేదాంత విజ్ఞాన వినిశ్చితాః
సంన్యాస యోగేన చ శుద్ధసత్త్వాః
తే బ్రహ్మలోకే చ పరాంతకారే
పరామృతాః పరిమంచ్యంతి దుఃఖాత్

ఉపనిషద్ధర్మ విజ్ఞానముతో తత్వవిచారణ చేసి సంశయరహితులై, కర్మఫల త్యాగరూపమైన యోగము వలన తామస రాజసగుణములు నశింపగా శుద్ధసత్త్వ గుణము గల వారు సత్యలోకమును బొంది, మహాప్రళయమున సంసారవిముక్తులై మోక్షమును పొందుదురు.

అ. 15 శ్లో 15 ఎ

న పుణ్యపాపా మమనాస్తి నాశో
న జన్మ దేహేంద్రియ బుద్ధి రస్తి
న భూమి రాపో మమ వహ్ని రస్తి
న చానిలో మేఽస్తి న చాంబరం చ
నేను పాపపుణ్యముల సంపర్కము లేని వాడను. (ధర్మార్థముల ఫలితమైన పుణ్యపాపములు సంస్కారరూపమున జీవుని అంటియుండును. ఇది లేనివాడు పరమాత్మ) ప్రారబ్ధము అనుభవించుచుండగా దేహేంద్రియ మనోబుద్ధులు వికారనాశములను బొందును. పాపపుణ్యములు లేనందున అట్టి వికారనాశములు లేనివాడను. అందువల్లనే జన్మ, దేహేంద్రియ మనోబుద్ధులు లేనివాడను. మన్ను, మిన్ను, నీళ్లు, నీరు, గాలి అను పంచభూతములు లేనివాడను అనగా పాంచభౌతిక దేహము లేనివాడను. పంచభూతములకు అతీతుడను.

అ. 15 శ్లో 15 బి

ఏవం వినిత్యా పరమాత్మరూపం
గుహశయం నిష్కల మద్వితీయమ్
సమస్త సాక్షిం సదస ద్విహీనం
ప్రయాతి శుద్ధం పరమాత్మరూపమ్
బుద్ధి గుహయం దుందువాడును, ఇంద్రియ శూన్యుడును, సజాతీయ విజాతీయ భేదములేక ఏకరూపమున నుండువాడును, అన్నిటికి సాక్షిభూతుడును, తనకంటె వేరైన సత్పదార్థముగాని అస

త్పదార్థముగాని లేనివాడును అయిన పరమాత్మమును ఈ విధముగా నెఱుంగువాడు పరిశుద్ధ మగు పరమాత్మరూపమును బొందును.

అ. 18 శ్లో 47

శ్రేయాన్ స్వధర్మో విగుణః
పరధర్మాత్ స్వనుష్ఠితాత్
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః
పరధర్మో భయా దపి

లోపములకు తావీయక చక్కగా నాచరింపబడిన పరధర్మము (స్వభావ విరుద్ధమైనది) కంటె తనవల్ల శ్రమ విహిత ధర్మాచరణలో కొంత లోప మున్నను అదియే మేలు. ఇహలోకమున నపకీర్తి పరలోకమున నరకము అను భయదాయకమైన పరధర్మము కంటె స్వధర్మాచరణమున మరణించినను మేలే. (పరధర్మ రుచి త్వము దుర్మార్గలక్షణము. మిగిలిన దుర్మార్గ లక్షణములు : అశ్రద్ధ, అనూయ, దుష్ట చిత్తత, మూఢత్వము, ప్రకృతివశవర్తి త్వము, పుష్కలగాగ ద్వేషములు)

అ. 18 శ్లో 47 ఎ

స్వభావనియతం కర్మ

త్వన్నాహ్నోతి కల్పిషమ్.

స్వభావసిద్ధమైన కర్మలు చేయువాడు (కించిద్దోషశలేమున్నను) పాపమును బొందడు.

అ. 18 శ్లో. 73. ఎ

సంజయ ఉవాచ—

రాజన్ భగవతో వాక్యం

నిగమాగమ గర్భితమ్

శిశుస్య స్వస్థమనసా

ప్రహ్వోఽహోచ దధాన్తనః

సంజయుడు పల్కెను

ఓ ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! వేద వేదాంత గర్భితమైన శ్రీ కృష్ణభగవానుని వాక్యమును విని, అర్జునుడు స్వస్థ చిత్తుడై, వినముడై తరువాత నిట్లు పలికెను.

(స మా త్తం)

(14 వ పేజీ తరువాయి)

టలో మొల్ల ప్రావీణ్యము చూపినది. రాముని కుశలవార్తను జానకి కందించు పట్టున హనుమంతుని పలుకులు బొచ్చి శోభితములు. 'ఉన్నాడు లెస్స రాఘవుడు'— అట్లే నీత కుశల వార్తను శ్రీరామునికి తెలుపుటలోను 'కంటిన్ జానకిఁ బూర్ణచంద్రవదనన్...' మొల్ల క్రియాపద ప్రారంభముతో పదాచిత్యము చక్కగా పాటించినది. ఇంతగా బొచ్చిత్యము పాటించినను ఒండు రెండు చోట్ల అసాచిత్యములు దొరికినవి. రామ రాజ్యమును వర్ణించుచు విరోధాభాసాలంకారములో 'కుటిలత నదులందుఁ గంతలమలయందు, బొంకు జూదములందు బూతులందు... గోపంబు ఖలు లంగుఁ గ్రూర వర్తనులందు...' అనుటలో రామ రాజ్యమునందు జూదరులు, దుష్టులు, వ్యసనపరులు, కలరను భావము స్పష్టము. ఇది అంతగా పట్టించుకోవలసినది కాదు.

అలంకార ప్రయోగమునందును మొల్ల ప్రాధత్వము ప్రస్ఫుట మగుచుండును. ఉద్దండ పండితులచే ప్రయోగింపబడు విరోధాభాసాలంకారము మొల్ల అలంకారముగా ప్రయోగించి పాఠకులకు చిత్తిద్రుతి కలింపెను. చూడుడు.

“ప్రకటాగ్నిహోత్రసంపన్నులెందురుగాని
రమణీయ రుక్మకారకులుగారు,
కుభపవిత్రోజ్వల నూత్రధారులు గాని
టక్కిరి హాస్య నాటకులు గారు,
ఉభయ సంధ్యాది విధ్యుక్త కర్ములుగాని,
చర్చింపగా నిశాచరులుగారు,
తిలకించి చూడ సద్విజులౌదురేకాని
తలఁపంగఁ బక్షిజాతములుగారు...”

అని అయోధ్యాపుర సన్న్యజులు వర్ణితులు. అంతమాత్రముచేత మొల్లకవిలో ఉత్పేక్ష, ఉపమ, రూపక, శ్లేష, స్వభావోక్తులు; వృత్త్యను ప్రాసాది శబ్దాలంకారములు లేకపోలేదు. సాధారణముగ సరళరీతిలో యథావద్వస్తు వర్ణనము (స్వభావోక్తి) మొల్లకు ప్రీతిపాత్రము.

చివరగా ఒక విశేషము. తిక్కన భారతాశ్వాసాంత పద్యములలో ఆనంద శబ్దము ప్రయోగించినట్లు మొల్ల ప్రతి కాండము తుదిని ఈక్రిందిపద్యము కన్పట్టుచున్నది.

“జలజాత ! భక్తవత్సల !
జలజాసన వినుత పాద జలజాత ! సుధా
జలరాశి భవ్యమందిర
జలజాకర చారుహంస ! జానకి నాథా!”
యద్ధకాండవందని మూడాశ్వాసముల
తుదిని కూడ ఈపద్యము కలదు.

మొత్తము మీద మొల్ల కవిత్వ 'తేనె సోక నోగు నీరున యగు రీతి' సరళసుందరమై, కందువమాటల సామెతలందు ముగా గూర్చి వీనులవిందై, తెనుగునకుఁ బొందఁ వివిధుల మనంబుల నానంద దోలా తరంగితములజేయు అమృతస్రోత స్విని, సహృదయ శేఖరులకు రసజ్ఞ రసాయనము, సరళసుందరము, మరుచిర కవితా విలసితము. ఆంధ్రవాఙ్మయమున అందునను రామకథాసాహిత్య విషయన వీధిలో నుస్థిరముగ వెలుగొందు ధ్రువతార - కవితామతల్లి మొల్ల.

ఈపక్షంలా

సాహిత్యోపన్యాసము -

సన్మానము

తుని గోటరీసంస్థవారు 26 వ తేదీ మంగళవారమునాడు సాయంకాలము 7 గంటలకు శ్రీ యస్. రెడ్డి గోటరీ సేవా కేంద్రములో క్లబ్బుఅధ్యక్షులు శ్రీ చక్రా నూర్యనారాయణగారి అధ్యక్షతన సాహిత్య సమావేశము జరపిరి.

శ్రీ డా. జొన్నలగడ్డ మృత్యుంజయ రావు, ఎం.ఎ.పి.హెచ్.డి. గారు (ఆంధ్ర భాషా కాళాధ్యక్షులు, ప్రభుత్వ కళా కాల, రాసోలు) 'వ్యాస భారతము — నన్నయ పరిష్కారము' అను అంశముపై విపులముగా ప్రసంగించిరి.

వ్యాస భారతము ననువదించుటలో నన్నయభట్టారకుడు చేసిన మార్పులను వాని బొచ్చిత్యములను విశదీకరించుచు శ్రీ మృత్యుంజయరావుగారు నన్నయ కవితాప్రతిభను నిరూపించిరి. ప్రసన్న కథాకలితార్థయుక్తి, అక్షర రమ్యత, యనువానిని పెక్కు ఉదాహరణములతో వివరించిరి. శ్రీ కాటూరి వేంకటేశ్వర రావు, ఎం.ఎ., బి.యస్.సి., బి.యి.డి. గారు (చైర్మన్, ప్రోగ్రాం కమిటీ) డాక్టర్ మృత్యుంజయరావుగారి జీవిత విశేషములను సభవారికి వివరించి వారిని పరిచయము గావించిరి.

గోటరీసంస్థవారు డా. మృత్యుంజయ రావుగారిని ఫల కర్పూర తాంబూలాదులతోను, శాలువతోను, ఘనముగా సత్కరించిరి.

కార్యదర్శి శ్రీ పాలసానిపల్లి నాగేశ్వర రావుగారి వందనసమర్పణతో సభ జయప్రదముగా ముగిసినది.

నటకావతంస స్థానం

జన్మదినోత్సవం.

రాజమండ్రి ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితివారు 24-9-78 సాయంకాలం శ్రీమతి లక్ష్మీనరసమ్మ కాన్వెంటు స్కూలులో స్థానంసరసింహారావు జన్మదినోత్సవ సభ జరపినారు. ప్రముఖ రంగస్థలనటులు శ్రీ ఎన్.వి. ఎల్. నరసింహాచార్యులు సభ కధ్యక్షత వహించిరి. శ్రీ పోణంగి జోగి రాజు, శ్రీ పి. బి. వీరాచార్యులు, శ్రీ నేల కంటి వెంకటరమణమూర్తి, శ్రీ ఎం. వి. ఎన్. చారి (చిరంజీవి), శ్రీ కంచుమర్తి శ్రీరామలు మొ||ప్రముఖులు స్వగ్రీయస్థానం నటనా కళాకాశలాన్ని పెక్కు విధముల ప్రశంసించిరి. “మీరజాలగలదా” పోటీ విజేతలకు శ్రీ దామెగ్గ వెంకటరావు గారు బహుమతు లందజేసిరి.

వచ్చే పక్షంలో

1-10-78 తేదీని మునిసిపల్ కమిషనరు, ప్రసిద్ధరంగస్థల నటశేఖరులు అయిన శ్రీ ఏ. సుబ్బారావుగారికి ఏలూరులో శ్రీ నార్సి కేదారేశ్వరులచే ఘనమైన సన్మానము జరపబడుచున్నది. ఏలూరు పురప్రముఖు ల నే కు లు ఈ కార్యక్రమమున పాల్గొందురు.

కవన విజయం

రాజమండ్రి ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితివారు విజయదశమినాడు సాయంకాలం నూతనప్రక్రియతో కవనవిజయసభ జరప నిశ్చయించిరి. ఆంధ్రదేశ మంతటి నుండి ఆహూతులైన ప్రఖ్యాతికవు లింగు పాల్గొందురు. మనోజ్ఞమైన విపుల కార్యక్రమము ముందు ప్రకటింపబడు నని సమితి వారు తెలుపుచున్నారు.

—00—

ఒక చిలుకముక్కులో ఇరవై ఇంద్రధనుస్సులు

— తాజాకలం.

సమాలోచనలో వరుసగా ప్రచురితమవుతున్న ఒక చిలుకముక్కులో ఇరవై ఇంద్రధనుస్సులు అనే నా పరిశీలనా వ్యాసం ప్రారంభంలో, ఆ కావ్యరచనా కాలం గురించిన వివరాలను ఆకావ్యకర్త చదివి, సెప్టెంబరు 2వ తేదీని నాకలా ఉత్తరం రాశారు. శ్రీ శేషేంద్రశర్మ ఉత్తరాన్ని పాఠకుల ముందుంచుతున్నాను.

‘గొరిల్లా ఎమర్జెన్సీ కాలం లో నే వచ్చింది. మీరు నాకు ఊటికి వ్రాసిన ఉత్తరం ఆసంగతి సూచిస్తుంది. దాన్ని జనవరి 1977 లో విడుదల చేశాము. అఖిల భారతదేశ పాఠక విమర్శకులకున్నా! కనక నే భోపాల్ చారపత్రిక జనధర్మలో గొరిల్లాపీండి అనువాదాన్ని గురించి వ్రాస్తూ ప్రొఫెసర్ ధనంజయ వర్మ-ఆవిషయం ఉటంకించాడు, (ఎమర్జెన్సీలో వచ్చిందని)! ఆ పత్రికాసంపాదకుడు వ్రాసిన ముందుమాటలలో కూడా అదే వ్రాశాడు. ఎందుకంటే వాళ్ళకు గొరిల్లా యింగ్లీషు-తెలుగు Bilingual Edition ఆకాలంలోనే అందింది.

‘పెగా ప్యోలిబసు, కృపలాని, జయప్రకాష్ నారాయణ్, ప్రభృతులకు కూడా ఆకాలంలోనే ప్రతులందాయి. దానిప్రసక్తి పార్లమెంటులో వచ్చింది. తరువాత ఎమర్జెన్సీ కాలంలోనే దాని కాపీలు జైలులులో వున్న శ్రీచెరబండ రాజు శ్రీ కాశీపతి గార్లకు అందాయి. శ్రీ కాశీపతికి-శ్రీ గౌతులచ్చన్న గారు ఉస్మానియా హాస్పిటల్ లో ఉండగా దాన్ని ఇచ్చారు కనక చెరబండరాజు కాశీపతులు ఈవిషయంలో ఉన్నారు.

‘మరొకటి; దాంట్లోని అనేకపద్యాలు ఆంధ్రప్రభ ఆంధ్రజ్యోతి దినవారపత్రి

కల్లో వచ్చాయి. విశాలాంధ్రలో కూడా వచ్చాయి. పోతే గొరిల్లా ప్రింటయిన వరలక్ష్మి ప్రెస్ వారు-దాన్ని 1977 జూలైలో ప్రింటుచేసి, చాలానాల్గు తమ దగ్గరే ఉంచారు నాకోరికమీద; మా ఆవిడ మీకు చెప్పింది ఏమిటంటే-అలా గొరిల్లా ముందే ప్రింటయినప్పటికీ దాన్ని కొన్నాల్గు ప్రెస్సులోనే వుంచి ముందు ‘నీగైపారిపోయింది’ తీసుకువచ్చామని; ఎందుకంటే ఆరోజుల్లో శేషేంద్ర మీద కొంతప్రభుత్వ క్రోధం ఇనుమడించింది కనుక. గొరిల్లా ప్రింటులోఉన్నా, దాన్ని తాత్కాలికంగా ఆపి నీగైపారిపోయింది బయటకు తీసుకువచ్చాము-అన్నది.

‘ఆ రెండు పుస్తకాల ముందు వెనుకలు మాత్రమే కాని - గొరిల్లా మాత్రం ఎమర్జెన్సీ కాలంలోనే పత్రికల్లో ప్రచురింపబడి, రేడియోలో ప్రసారం చేయబడి, ప్రభుత్వ కవిసమ్మేళనాల్లో ఎమర్జెన్సీ యుగంలోనే చదువబడి ప్రసారమైంది.

“కనక మీరు ఆవశరమనుకుంటే సమాలోచన వ్యాసంలో ఈ కర్రతను యిప్పించండి...”

సోదరుడు శ్రీ శేషేంద్ర స్వయంగా తెలిపిన ఈ చారిత్రక వివరాలు పాఠకులకు తెలియడంవల్ల - కావ్య రసోద్దీపనకు మరింత పుష్టి చేకూరగలదని భావిస్తూ, ఈ వ్యాసానికి ఈలేఖ చివరిమాట కాగలదని ఆశించి దీనిని పాఠకుల ముందుంచుతున్నాను. నా ఈవ్యాసాన్ని శ్రద్ధాగువులై అధ్యయనం చేసిన నాపాఠకులు - ఏమైనా చేర్పులు, మార్పులు, సర్దుబాట్లు వంటివేమైనా సూచిస్తే - గ్రంథస్థం చేసేటపుడు స్వీకరించగలనని మనవి చేస్తున్నాను.

- సోమసుందర్.

— 00 —

గతి

— శ్రీ “కవిగణపతి”

కడలిలోని కల్లోలమునకు కనువిందగు నొకగతి యున్నది
కరచరణమ్ములు లేకున్నను గాలిమేతరికి గతియున్నది
నీగతికై విలపించిన కన్నటికి సైతము గతియున్నది
ఓ ముద్దులకుమార! నడవగనోపవు, నీకే గతియున్నది?

గతిలేనిది జీవనమెట్టులు? గతిలేనిది జీవన మెట్లుగు?
గతియే చైతన్యలక్షణము; గతిలేక ప్రపంచమె యుండదు
గతిలో ఆనందముఉన్నది; గతి యున్న నె సద్గతియున్నది.
ఓ ముద్దుల కుమార! నడవగనోపవు, నీకేగతియున్నది?

ఎంతలేని మనస్సు సైతము ఎంతదవ్వో చని అరుదెంచును
కూన్యమైన రసమ్ము ప్రాకుచు కుద్ధము లగు ఎదల ముంచును
కతికావలె ఇహపరరతులకు, గతి కావలె సత్సంగతులకు
ఓ ముద్దులకుమార! నడవగనోపవు, నీకే గతియున్నది?

జడధిసుతకు ఇంటింటికి పోజాలు అదృష్టపుగతియున్నది
చచ్చికూడ యెదలో పుట్టెడుపచ్చవిల్తునకు గతియున్నది
ఎటచూచినాటగతియున్నది ఇరవ్వుదమ్మునకు గతియున్నది
ఓ ముద్దులకుమార! నడవగనోపవు, నీకేగతియున్నది?

పద్యమునకు కలిగిన ప్రతియొక పాదమ్మునకు గతియున్నది
రాగతాళ మేళమ్మునకును రమణీయత గల గతి యున్నది
గతిలోసౌందర్యము ఉన్నది గతిలో ఆకర్షణ ఉన్నది
ఓ ముద్దులకుమార! నడవగ నోపవు, నీకేగతియున్నది.

గతి కాలుని కొలిచెడునట్టిది గతి పట్టిన క్షేత్రముగట్టిది
గతియెట్టిదో గణన మృట్టిది గతి లేనిది సర్వము వట్టిది
గతిప్రణవమ్మున కున్నది గతి కలిగినయెడ గతియున్నది
ఓ ముద్దులకుమార! నడవగనోపవు, నీకేగతియున్నది?

వేలడబ్బుగుంజిన వైద్యుల విజ్ఞానముగతి యిట్లున్నది
పవలులేలు నిను గన గలిగిన పరితాపము గతి యిట్లున్నది
కడవపోతలగు నాకన్నల కదలియాడు గతి నీకున్నది
ఓ ముద్దులకుమార! నడవగ నోపవు, నీకేగతి యున్నది?

చీకటి

- శ్రీ కొదూరి శ్రీధర్

కిటికీ ఆవల చీకటి

కనుల కాటుకలా

కన్నె వేదనలా

కటిక చీకటి

మంచులాంటి భయం

మనసులో ముద్దగట్టింది

మూయా లనుకున్న

తలపుల తలుపులు

జడలు విప్పిన మర్రి ఊడలు

నాగుబాముల నాట్యాలు

మేఘాల నీలవేణిని

మెరిసే తారకల చెండ్లు

కీచపిట్టల రోదనలు

తమస్సు తాగిన తందనాలు

కళ్ళు విప్పినా భయం

కళ్ళు తెరిచినా భయం.

మరిసేదల మరోప్రపంచపు

కూన్యహాసాల హోరుల రవళి

మేఘాల ఒరపుల ఉరుములు

నీడల ఒడిలో

ఆకుల కులుకులు

చీకటి భుజాన

మెరుపు కన్నెల సోయగాలు

ముగ్ధుడనై అనురక్తుడనై

ఆరిపారిన భయాన

నిశీధిని నీమందిని

సౌందర్యానికి స్వాగతమిస్తూ

తీసి ఉంచా

తలపుల తలుపులు.

బి. వి. ఆండ్ కో., పుస్తకములు

బి. ఏ., బి. యస్ సి., బి. కాం. తరగతుల I, II సంవత్సరముల తెలుగునోట్సు (ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ) అన్నియు ముద్రింపఁబడి ప్రతులు సిద్ధముగా నున్నవి. కొన్నిరకముల ప్రతులు చాల తక్కువగా నున్నవి. త్వరపడుట మంచిది.

ఇంటరు I, II సంవత్సరముల తెలుగు, ఇంగ్లీషునోట్సు; X తెలుగు, ఇంగ్లీషు, హిందీ నోట్సు అన్నియు సిద్ధముగా నున్నవి. ఇంటరు తెలుగు ప్రోజు నోట్సు ప్రతులు అయిపోయినవి. 15 రోజులలో అనగా అక్టోబరు 15, 16 తేదీల నాటికి పునర్ముద్రణము పూర్తిచేయబడును.

బి. వి. ఆండ్ కో.,

6 - 8 - 7, ఇన్నీసుపేట

రాజమండ్రి - 1.

—* రచయితలకు మనవి *

సంక్షేపముగను, సామనస్యముతోఁ గూడినవిగాను, నుండు విమర్శనాత్మక రచనలకు స్వాగతము. గ్రంథవిమర్శకుఁ బ్రాముఖ్యము. బౌద్ధిత్వము మీఱని అభిప్రాయ భేదములకు సముచిత గౌరవము. వాఙ్మయమునఁ జేరఁదగు వివిధాంశములపైఁ దమ రచనలు పంపి మాకుఁ జేయూతనీయఁ బ్రార్థన. రచనలు సరళగ్రాంథికములతోఁ గాని, శిష్టవ్యావహారికములతోఁ గాని యుండవచ్చును. సలక్షణములు రసవంతములు నగు పద్యరచనలకు ప్రత్యేక స్వాగతము.

సమాలోచనముపట్ల ఆదరాభిమానములతో రచయితలు సంపూర్ణ సహకార మొసగుచున్నందుకు గుఱివము. రచన లలి దీర్ఘములై 'సశేషములు' కాకుండునట్లు వీలైనంతవఱకు ప్రయత్నింపఁ బ్రార్థన.

నవంబరు 1 వ తేదీని వార్షిక సంచిక ప్రచురింపదలచితిమి. వివిధ ప్రక్రియలకు సంబంధించిన సంగ్రహ రచనల నాహ్వానించుచున్నాము. సమాలోచన గ్రంథవిమర్శకు (గమీక్షకు) ప్రత్యేక ప్రాముఖ్య మిచ్చును. గమీక్షకు పంపు గ్రంథములు రెండేసి ప్రతులు పంపవలయునని గమనింపఁ గోరిక. — సంపాదకుడు.

అడగు :—

సంపాదకుడు, విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి,

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College,

6-8-7, ఇన్నీసుపేట (త్యాగరాజ నగర్), రాజమండ్రి-1.

చందాదారులకు

ఈ అక్టోబరు 16 తేదీ సంచికతో సంవత్సరము పూర్తియగుచున్నది. సంవత్సరము పూర్తియైన చందాదారులు రెండవసంవత్సరము చందా రు 10-00లు 1-11-78 తేదీలోపున ఎం.బి. ద్వారా పంపగోరిక. లేనిచో వార్షిక సంచిక 1-11-78 న వెలువడేది నిలుపుచేయవలసివచ్చును. సాహిత్యాభిమానులెల్లరు నూతన-చందాదారులుగాచేరి మా సాహిత్య వ్యాసంగమునకు ప్రోత్సహ మియగోరిక.

— సంపాదకుడు 'సమాలోచన'

